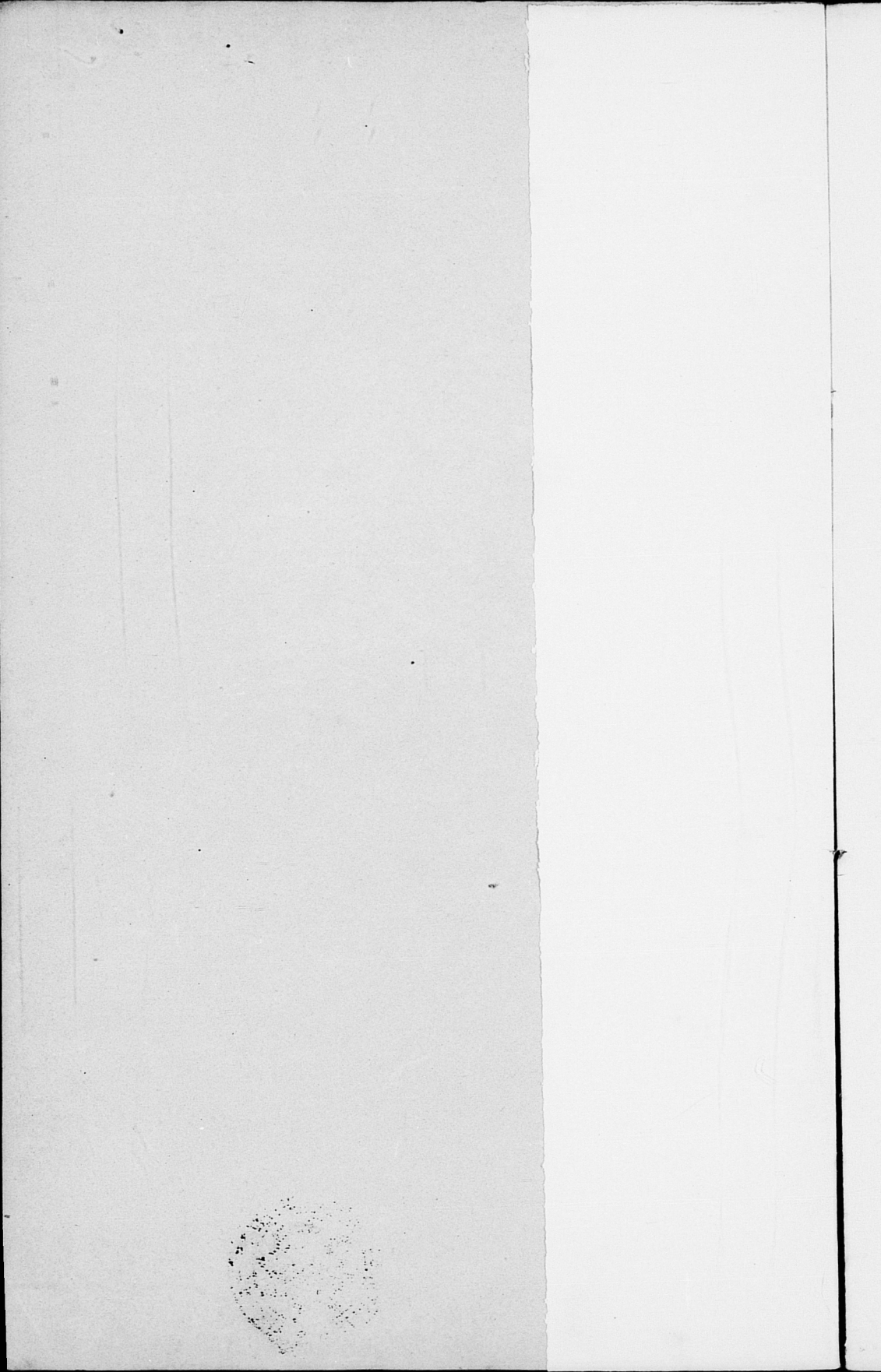

B. No 2704 13
P. de S. Pals
/ K. de S.

de Geer. Klenkoks Decaden

KLENKOK'S DECADICON.

DOOR

B. J. L. DE GEER.

In 1855 vestigde HOMEIJER ¹⁾ de aandacht op den strijd in de tweede helft der 14de eeuw door een monnik tegen den Saksenspiegel ondernomen en met onverzwakten ijver voortgezet, totdat eindelijk de Paus hem de voldoening schonk eene reeks artikelen te veroordeelen. Reeds vroeger hadden anderen daar het een en ander van medegedeeld; eerst had GRÜPEN op den magister JOHANNES KLENKOK gewezen, daarna had SCHEIDT de zaak nader onderzocht en had zelfs in 1758 een werk van dezen KLENKOK op de bibliotheek te Hannover gevonden, onder den titel: Decadikon magistri JOHANNIS KLENKOK contra XXI errores speculi saxonum, dat hij in zijne: Bibliotheca historica goettingensis, Erster Theil, 1758, p. 63—102, uitgaf, maar er bleef toch nog veel onzekers over omtrent het verloop van dezen strijd. Thans is hierover zooveel licht verspreid, dat wij de zaak hier niet weder ter sprake zouden brengen, als niet het terugvinden van het oorspronkelijk Decadicon ons de gelegenheid aanbod enkele aanvullingen en bijvoegselen op het door HOMEIJER geleverde te geven.

I.

Had ELIJE VAN REPGOW in zijn werk het recht zijns volks opgeteekend, zooals hij het vond levend in de volksbewust-

¹⁾ JOHANNES KLENKOK wider den Sachsenspiegel von C. HOMEIJER. Abhandl. der K. Akad. der Wissensch. zu Berlin, 1855, 4°., waar men de bijzonderheden hier vermeld, nader vindt toegelicht en aangewezen.

heid, toegepast door de rechtspraak, geheel in overeenstemming met de opvattingen en voorstellingen van zijnen tijd, het gevolg was dat zijn boek een zuiver nationaal karakter droeg en de schrijver, wellicht zich niet bewust van de beteekenis zijner daad, daardoor de eenheid van het nationale recht redde op een oogenblik, dat het gevaar bestond dat die eenheid zich in de verschillende plaatselijke rechten en gewoonten zou verliezen, en dat recht tevens een vorm gaf, die het bestand maakte tegen het indringen van andere nieuwe beschouwingen, die het dreigden te overheerschen. Door den schrijver van den Saksenspiegel werd daarbij in eene dringende behoefte voorzien, want de ontwikkeling van het sociale leven had niet alleen de kennis van het recht niet langer een eigendom des volks doen blijven, maar meer en meer in handen van enkelen gebracht, die door werkzaamheden en levensrichting meer gedurig met het recht in aanraking moesten komen, maar ook deze zelfs voelden zich onmachtig den geheelen omvang van het volksrecht, zooals het in gewoonte en herinnering bestond, te bewaren. Hoe welkom hun de opteekening en bewerking van EIJKE was, toont het best de verspreiding en het gebruik van zijn werk, dat weldra overal, zoover het Deutsche recht gold, werd toegepast en gevolgd.

Maar een strijd kon niet uitblijven. In Italië werd het Romeinsche recht met ijver beoefend en niet als een vreemd recht van een ander volk, maar als het algemeene recht der Christenheid, als het oorspronkelijk recht van het Roomsche rijk, geldend voor allen, die tot dat rijk behoorden, beschouwd. Van daar kwamen zij terug, die er de kennis van dat recht hadden gezocht, met geheel andere voorstellingen en begrippen en zagen laag neder op het nationale recht, dat hun in zijn vorm onvolkomen, in zijn omvang onvolledig, in zijn inhoud gebrekkig toescheen. Hoe meer zich de kennis van het Romeinsche recht verspreidde en invloed verkreeg, hoe meer het nationale recht gevaar liep er door verdrongen te worden.

Maar ook het canonieke recht, dat toen in het De-

cretum GRATIANI en daarna in de Decretalia van GREGORIUS IX een vasteren vorm had verkregen, als het overal geldend recht der christelijke kerk, werd met een vlijt en ijver beoefend, die in de beoefening des Romeinschen rechts een voorbeeld en prikkel vond. Het plaatste zich naast het romeinsche recht en, waar het dit erkende als het algemeen wereldlijke recht der christenheid, eischte het voor zich de erkenning als het algemeen geldend geestelijk recht der christenheid, waar tegenover geene afwijkende bepalingen geldigheid of kracht mochten behouden. De geestelijken vooral werden zijne krachtige verdedigers en in de twisten der Duitsche vorsten met den Paus werd het in hunne hand een wapen, waarmede zij het nationale element bestreden en waarmede zij de rechten der kerk verdedigden.

Zoowel de legisten, de voorvechters des romeinschen rechts, als de canonisten stonden van zelfs tegenover den Saksenspiegel als de uitdrukking des nationalen rechts, en verwierpen zijn inhoud in zoo menig punt, dat met hunne voorstelling streed, maar toch de gehechtheid des volks aan zijne eigene gewoonten en rechten, de invloed van het nationale bewustzijn, de kracht der gewoonte waren te sterk om spoedig den Spiegel te doen wijken. In de eerste helft der 14de eeuw echter was het JOHAN VON BUCH, die de noodzakelijkheid gevoelde ERIKE's werk tegen de beschuldigingen, waaraan het blootstond, te verdedigen, en de wijze waarop hij het beproefde, toonde reeds welk een voortgang de veranderde denkbeelden en de nieuwe rechtsbegrippen gemaakt hadden. In zijne glosse poogde hij, zoover zulks mogelijk was, de overeenstemming aan te wijzen tusschen de bepalingen des Saksenspiegels en de uitspraken van het romeinsche en canonieke recht en waar dit niet mogelijk was, daar beriep hij zich op de privilegiën, door KAREL DE GROOTE aan de Saksers verleend, om door diens gezag zoowel de afwijkingen van het romeinsche als van het canonieke recht te dekken. Er lag daarin eene erkenning van de algemeene geldigheid zoowel van het romeinsche als van het canonieke recht, dat hij juist uit de

overeenstemming er mede een aanbeveling voor den Saksenspiegel afleide, maar die verdediging was eene gevaarlijke, waar zij op KARELS privilegie steunde. Voorzeker tegenover het wereldlijke recht, kon hij gesteld worden, die in de middeleeuwen als de hersteller van het roomsche rijk gold, die als de groote wetgever, van wien de geheele maatschappelijke inrichting, de ordeningen des staats, recht en gerechtigheid waren in het leven geroepen, bij allen beschouwd werd. Maar tegenover de eischen van het canonieke recht, die in de heilige schriften en de bepalingen der kerk hun grond vonden, kon zelfs het gezag van KAREL DE GROOTE niet worden ingeroepen. Dit maakte aanspraak op absolute geldigheid, en wat er mede streed was reeds daarom onbestaanbaar, zoodra die strijd was bewezen.

II.

Op dit standpunt plaatste zich JOHANNES KLENKOK, de Augustijner monnik bij zijn aanval op den Saksenspiegel in de tweede helft der 13de eeuw. Er bestaat nog eenige onzekerheid over het verloop van dien strijd, omdat KLENKOK herhaaldelijk en met verschillende personen daarbij in aanraking kwam en al meer en meer dwalingen in den Saksenspiegel meenende te ontdekken, eindelijk zich tot den Paus zelven wendde, ons echter zijne daartoe betrekkelijke schriften niet alle bewaard zijn.

Toen KLENKOK te Erfurt zich ophield, had hij voor het eerst den Saksenspiegel bestudeerd en daar dwalingen gevonden, die met den Bijbel en het canonieke recht streden. Daarover had hij met WALTER KERLINGER, den inquisitor haereticæ pravitatis gesproken, een Dominicaner monnik, die toen te Maagdenburg dit ambt bekleedde. Dat hij zich in de eerste plaats tot dezen wendde, kan niet bevreedmen. Waren die errores werkelijk als ketterij te beschouwen, wie was dan meer dan deze geroepen er tegen op te treden, en was Maagdenburg niet de plaats waar meer dan elders de Saksenspiegel in hooge achting was? KERLINGER verzocht

den Augustijner monnik zijne bezwaren in schrift te stellen, per ipsum ut remedium fieret Romanae curiae praesentandos. Het gevolg van dit verzoek was, dat KLENKOK die dwalingen, ten getale van tien, met hare bestrijding in een boek onder den naam van Decadicon bijeenbracht en dit aan KERLINGER's oordeel onderwierp. Deze heeft misschien dit naar den Paus te Avignon gezonden, althans INNOCENTIUS VI schijnt reeds in 1356 dwalingen van den Saksenspiegel veroordeeld en daarover aan den Keizer geschreven te hebben ut huic mandato invigilet.

Toch komt het mij twijfelachtig voor of werkelijk dit schrijven met KLENKOK's bestrijding in verband stond en of werkelijk zijne mededeelingen aan KERLINGER reeds voor 1356 hebben plaats gehad. Aan ALBERTUS, bisschop van Halberstad, richtte KLENKOK zich eerst nà 1369, zijn verdedigingsschrift tegen de Maagdenburgers kan dus wel niet voor 1370 geschreven zijn. Daarin spreekt hij, alsof eerst kort geleden die vervolgingen hadden plaats gehad en die beschuldigingen tegen hem waren uitgesproken. Daarbij was KERLINGER nog in 1367 inquisitor haereticae pravitatis, dit alles doet mij eer denken dat het schrijven van het Decadicon, de mededeeling aan KERLINGER en wat er op volgde, heeft plaats gevonden zeer korten tijd vóór dat hij zijn werk ook aan bisschop ALBERTUS mededeelde en daarna zoowel zijne wederlegging van BLOK, als zijn verdedigingsgeschrift tegen de Maagdenburgers schreef. Daarbij is het vreemd, dat KLENKOK van dit schrijven des Pausen geenerlei kennis zou hebben gedragen, noch nu, noch later, of, zoo hij er kennis van droeg, er zich nimmer op zou hebben beroepen om zijne meeningen door het gezag van den Paus te steunen, wat toch voor hem alles afdoende moest zijn geweest, en wat, vooral tegenover GREGORIUS XI, zoo natuurlijk moest schijnen. Ook schijnt de geheele strijd van KLENKOK zich tot eenige jaren zamen te trekken en het mededeelen van het Decadicon aan ALBERTUS, onmiddellijk nà zijne verwijdering uit Maagdenburg en tijdens men daar overal tegen hem waarschuwde, meer waarschijnlijk te zijn, dan dat hij van

1355 tot 1369 daarmede zou hebben gewacht en al dien tijd zou hebben stilgezeten, om eerst na veertien jaren met dezelfde bezwaren op nieuw aan te komen. Hoe dit echter ook zij, de Maagdenburgsche regeering kreeg door KERLINGER kennis van de beschuldigingen tegen den Saksenspiegel. Zoo als te verwachten was, zij nam de zaak hoog op; zij zag in dezen aanval op den Saksenspiegel eene poging om inbreuk te maken op de rechten en gewoonten van het volk, die als den waarborg golden van vrijheid en zelfstandigheid. Hoogst verbolgen op den monnik, schreef de regeering *pluribus dominis et civitatibus Saxoniae*, zooals KLENKOK zelf verhaalt, *quod eorum jus Saxonicum annullare vellem quod habuerunt Saxones CCCCIV* (hier moet wel *IOCCIV* gelezen worden, zie HOMER, p. 385), *annis et fuit eis datum per Karolum magnum, de scitu Papae ut Christiani efficerentur et Christiani manerent*. Wijders hadden zij hem verweten in hun schrijven, dat hij geschreven had *quod hoc speculum tenentes comburi deberent in crate*, dat zijn doel was, *ut monachis detur hereditas*, dat hij hen genoemd had *hereticos* en gezegd had *eos comburendos qui tale speculum non demitterent*. Daarenboven was het KLENKOK ter oore gekomen, dat zij hem met den dood hadden gedreigd. Ook had de regeering de oudste broeder van het Augustijner klooster te Maagdenburg ontboden en hem aangezegd, dat een broeder van hun orde, de ere overste were hedde geschreven ein bok und ghegheven mester Walter predikers orden wrogere der Kerken. In den boke hedde de selve broeder und in anderen sinen werken ghearbeidet to einer ergeringe und to einer vorstüringe der steden, vorsten, greven und heren van Sassen lande. Men bemerkt hieruit, hoeveel belang de Maagdenburgers in de zaak stelden en hoe onaantastbaar zij het gezag des Saksenspiegels stelden. KLENKOK moest de stad verlaten, om aan de vervolging te ontkomen en begaf zich waarschijnlijk naar Halberstad, wel besloten den strijd voort te zetten.

III.

In 1366 was ALBERTUS bisschop van Halberstad geworden, een geleerd man, die te Parijs wijsbegeerte en theologie had bestudeerd en daar den titel van Magister had verkregen. Waarschijnlijk was hij reeds vroeger met KLENKOK bekend geweest en deze hoopte nu bij den bisschop een open oor voor zijne bezwaren te vinden en een verbod uit te werken. KLENKOK richtte daarom tot bisschop ALBERTUS hetzelfde geschrift, dat hij voor KERLINGER eerst had opgesteld, misschien eenigszins omgewerkt en vermeerderd, en daar hij het nu in den vorm van een aan ALBERTUS gericht schrijven overbracht, behield hij den naam van Decadicon er voor, daar het nog altijd tegen tien errores van den Saksenspiegel gericht was. In dien vorm is ons het Decadicon bewaard gebleven. Reeds HOMERUS wees op het HS. dat dit geschrift bevat, en dat thans op de bibliotheek der universiteit te Utrecht bewaard wordt, maar hij kende den inhoud daarvan niet en liet zich door SCHEIDT verleiden om dien naam te geven aan het door dezen uitgegeven latere geschrift, dat in het door dezen gebruikte hannoversche handschrift ten onrechte dien naam droeg, die toch alleen paste op een geschrift, dat juist tien artikelen veroordeelde, niet op een dat eenentwintig artikelen bestreed. KLENKOK zwijgt nu nog van alles, wat ten gevolge van zijn schrijven aan KERLINGER had plaats gehad en stelt den bisschop als voor eene nieuwe zaak. Wel is hij zich bewust een gevaarlijk werk te ondernemen, maar de ijver voor het christengeloof drong hem er toe en blijkbaar heeft hij zich door studie van het canonieke recht voor zijn taak voorbereid, terwijl hij van het romeinsche recht slechts eene oppervlakkige kennis had verkregen. Elke dwaling wordt afzonderlijk uitvoerig door hem wederlegd met meer of min juiste gronden uit den bijbel en het kerkrecht ontleend. Dit geschrift aan ALBERTUS moet na 1369 geschreven zijn, wegens de vermelding van den strijd tusschen den graaf van TECKLENBURG en SIMON VAN DER LIPPE, die

toen een aanvang nam. Uit dit Decadicon zijn dan ook de X artikelen genomen, die door HOMEIJER in den Cod. Jenensis van het jaar 1410 (Rechtsbücher, n°. 346) gevonden werden onder het opschrift: *Isti sunt articuli de speculo Saxonum extracti qui repugnare videntur legi Dei, canonibus sanctae Romanae ecclesiae et legibus sancti imperii.*

Of KLENKOK een gewillig gehoor vond voor zijne klachten bij bisschop ALBERTUS? Hoewel het niet blijkt, hoe deze zijne bezwaren opnam, veel schijnt hij er niet aan gehecht te hebben, althans niet zooveel als de schrijver wenschte. Hij raadpleegde anderen over KLENKOK's beweringen en deze waren het er niet mede eens. Het blijkt toch dat over dit geschrift RUDOLPHUS BLOK en JORDANUS VAN QUEDLINGBURG hun oordeel bij ALBERTUS hebben uitgesproken. De eerste, universitatis Parisiensis doctor, verschilde vooral van hem in zijn oordeel en bestreed zijne beweringen in bijzonderheden. KLENKOK zelf schrijft: *respondet unus nuper coram domino meo Halberstadiensi, quod aliquid est justum secundum jus canonicum quod non est justum secundum jus saeculare*, en wijst in die woorden op dezen BLOK. In het Utrechtsche HS. vinden wij achter het Decadicon eene wederlegging van deze tegenwerpingen, die toont dat BLOK het groote gewicht van KLENKOK's bezwaren had bestreden, zoodat deze het noodig vond dit gewicht nog eens duidelijk in het licht te stellen, misschien wel om deze verdediging ook aan bisschop ALBERTUS voor te leggen. Het blijkt er uit dat BLOK zich beroepen had op de spreuk: *aliqua fiunt jure poli, quae non deberent fieri jure fori*, met andere woorden: er kan strijd bestaan, en die bestaat ook werkelijk somtijds, tusschen geestelijk en wereldlijk recht. Hiervan had hij verscheidene voorbeelden gegeven, om aan te wijzen hoe onvermijdelijk het was en ook met de verscheidenheid van wetgeving naar tijd en plaats samenhang. Ten tweede had hij aangevoerd dat alle rechten door KAREL den Saksers waren gegeven, om hen tot het christendom te bewegen en om grooter kwaad te voorkomen; eindelijk had hij

eene andere uitlegging gegeven aan Matthaeus 18 : 16. JORDANUS VAN QUEDLINBURG, een beroemd man, toen lector nostrae religionis, had eenvondig gezegd: quod haec statuta non essent contra fidem, licet essent contra Euangelium of zooals het heet: quodsi morieris pro dictorum articulorum veritate, tunc non morieris pro fide ecclesiae. Vellem, antwoordde KLENKOK er op, quod idem lector conaretur rationibus hic positis, oppositum probantibus respondere. Quamdiu non fecerit hoc, mihi videtur, quod ipse fidem evangelii Jesu Christi et determinationes ecclesiae Romanae credit non esse fidem ecclesiae. Daarenboven had JORDANUS beweerd, dat in het Euangelie quaedam ponuntur ut consilia, quaedam ut praecepta. Men ziet er duidelijk uit, dat hij de bezwaren van KLENKOK vrij ligt telde.

Wanneer wij het stuk van KLENKOK, zooals wij dat in het Utr. HS. aantreffen aan het eind van het Decadicon, inzien, dan blijkt terstond dat wij hier een stuk hebben, daarvan onderscheiden en later door hem geschreven, want de bestreden stellingen zijn juist tegen het Decadicon gericht en juist naar aanleiding van opmerkingen, hem door deze beide mannen gemaakt over den inhoud van het Decadicon, wederlegt hij hen. Dit geschrift was derhalve door hen gelezen en beoordeeld, hetzij dan hun door KLENKOK zelven toegezonden, hetzij door bisschop ALBERTUS hun ter beoordeeling toevertrouwd. Hun oordeel, dat trouwens meer een rapport, dan een werk schijnt geweest te zijn, werd door hem bestreden. Die wederlegging is hier echter aan het eind defect; den schrijver van het HS. was het slechts te doen om KLENKOK's bezwaren, waar hij wel mede instemde; de opmerkingen van JORDANUS daarentegen vond hij wel te ongegrond en te onbeteekenend om er verder de moeite van afschrijving aan te besteden, zooals KLENKOK die ook al zeer scherp en minachtend afwijst. Later heeft KLENKOK dit verdedigingsgeschrift weder opgenomen en verwerkt in zijn geschrift aan VERNIO, zoodat wij daar weder den inhoud terugvinden. Dat het voor bisschop ALBERTUS oorspronkelijk bestemd was, komt mij waarschijnlijk voor, omdat KLENKOK eene meening

van dezen, die hij te Parijs waarschijnlijk verdedigd had en die daar was goedgekeurd, dat tusschen philosophie en theologie geen strijd kan bestaan, juist als argument tegen BLOK gebruikt: dixit magister ALBERTUS, episcopus Halberstadiensis, enz. In zijn later geschrift laat hij dit episcop. Halberst. weg en spreekt alleen van magister ALBERTUS, den titel dien ALBERT voerde toen hij dit verdedigde. Het kan echter ook zijn dat KLENKOK het schreef, nadat reeds ALBERTUS hem een onvoldoend antwoord op zijne klacht had gegeven.

IV.

Hoe dit zij, KLENKOK liet zich niet afschrikken, warm voorvechter als hij was van dat absoluut gezag des canoniëken rechts. *Contra praedictos errores frequenter scripsi, legi, praedicavi, disputavi, quod et faciam*, had hij in zijn antwoord aan BLOK en JORDANUS gezegd, hij had dus reeds lang er openlijk tegen getuigd, voordat hij zich tot zijn geestelijk opperhoofd wendde, om door diens hulp de veroordeeling te verkrijgen. Dit scripsi zag zeker op het geschrift aan KERLINGER en ALBERTUS, wellicht ook op een door hem geschreven *quodlibeticum* dat hij aanhaalt, waarin hij gedisputeerd had tegen de Engelsche wet, dat de eerstgeborene de erfenis beurde: *quam legem disputavi in quolibet meo*.

Weder trad hij nu als volksleeraar op en gaf een mededeeling der tien errores met eene rechtvaardiging van zijne beweringen tegen de Maagdenburgers uit. Dit stuk, bewaard in een Breslauer handschrift, is gericht *universis Christi fidelibus ad quos praesentes literae pervenerint*, dus nu geen schrijven aan KERLINGER of bisschop ALBERTUS, maar aan alle gelovigen, waarin hij zijn wedervaren te Maagdenburg verhaalt, de ongegrondheid der tegen hem aangevoerde beschuldigingen aantoot en zijne beweringen handhaaft. — Het is een verdedigingsschrift, maar geschreven nà zijn schrijven aan ALBERTUS en nadat hij van de beweringen van BLOK kennis droeg, waarin hij dezelfde tien errores van het de-

cadicon vermeldt, maar daarenboven ook nog op de twee artikels wijst aan het slot van het decadicon aan ALBERTUS vermeld, en zelfs jonger dan zijn antwoord aan BLOK, daar hij hier ook reeds doelt op ALBERTUS beweesing, doch zonder hem te noemen: sicut quidam dixerunt, quod aliquid esset verum secundum philosophiam quod non est verum secundum theologiam. Quem articulum quoniam implicat Universitas Pragensis (Parisiensis) condemnavit. Wellicht lag in dit quidam de uitdrukking van wrevel, dat de bisschop hem zoo weinig had gesteund. Uit de beschuldigingen der Maagdenburgers blijkt ook dat de inhoud van het eerste Decadicon aan KERLINGER ter hand gesteld, niet veel verschilde van dien welke in de nieuwe redactie, voor ALBERTUS bestemd, gevonden wordt. Misschien kwam de bijvoeging der twee artikels aan het slot voor het eerst in de laatste voor. In een handschrift van HOMELER komen tien punten voor, die wel aan het decadicon ontleend zijn, of aan het verdedigingsgeschrift tegen de Maagdenburgers, als articuli qui non tenentur.

V.

KLENKOK niet te vreden met de weinige ondersteuning die hij gevonden had, ging nu in zijn aanval nog verder. Niet meer tien, maar een en twintig artikelen vond hij met het kerkrecht strijdig en hij ondernam nu eene nieuwe bewerking van zijn Decadicon, die hij niet meer dien naam gaf, maar waarschijnlijk reprobationes magistri JOHANNIS CLENKOK noemde, maar waaraan toch de naam Decadicon somtijds bleef kleven, omdat dit er zoowel geheel in was opgenomen, als zijn verdediging tegen BLOK en JORDANUS. Hij bestreed daarin 21 artikelen, maar zóó, dat de 10 vroeger bestreden artikelen het uitvoerigst besproken werden, hij vermeerdeerde nog hier en daar de argumenten tegen hun geldigheid, verbeterde de redactie, vulde de aanhalingen aan uit de glosse van JOHAN. ANDREAE, maar volgde overigens dezelfde methode. De volgorde, waarin hij de artikelen behandelt, is echter eene geheel andere dan die in het Decadicon en een beginsel dat er aan ten grondslag zou

gelegen hebben, kan ik niet vinden of het moet de meerdere of mindere verwerpelijkheid zijn. De artikelen van het Decadicon zijn hier geworden: 1 = 4, 2 = 6, 3 = 9, 4 = 16, 5 = 15, 6 = 13, 7 = 10, 8 = 12, 9 = 20, 10 = 19. De beide aan het eind van het Decadicon vermelde zijn hier 3 en 5 geworden, zoodat het geheel deze orde van artikelen volgt.

I. Papa non potest nec aliquis alius excommunicare imperatorem, postquam consecratus est, nisi solummodo in tribus casibus, videlicet si dubius in fide sit, repudiat uxorem suam vel destruat ecclesiam. (S. III. 57, § 1.)

II. Excommunicatio neminem debilitat in corpore, in iure terrae vel feudi, nisi sequatur regis proscriptio. (S. III. 63. § 2.)

III. Quicumque cognovit violenter aliquam mulierem, si postea eam ducat in matrimonium, numquam ex ea prolem legitimam poterit generare. (S. I. 37.)

IV. Zie eerste error.

V. Quicumque percusserit clericum non habentem tonsuram clericalem sed arma portantem, non tenetur ad aliam emendam quam si laicum percussisset. (S. III. 2.)

VI. Gelijk error 2.

VII. Si quis fuerit interfectus in spolio vel furto, pro quo consanguineus ipsius interfecti se praebeat ad duellum, talis per duellum repellet omne testimonium nec talis mortuus tunc sine duello poterit convinci. (S. I. 48. § 3.)

VIII. Si duo dicant in iudicio sententias contradictorias, quicumque talium maiorem habuerit sequelam, sententiam obtinebit. (S. III. 21. 5. 1.)

IX. Zie error 3.

X. Zie error 7.

XI. Quotiescunque debent duo duellare, jurabunt, actor quod inculpet reum juste, reus vero quod per actorem inculpetur injuste. (S. I. 63. § 4.)

XII. Zie error 8.

XIII. Zie error 6.

XIV. *Quicumque cognovit publice uxorem alicujus mariti, dum viveret talis maritus, si postea ducat eam in uxorem post mortem ejus mariti, numquam ex ea prolem legitimam generabit.* (S. I. 37).

XV. Zie error 5.

XVI. Zie error 4.

XVII. *Heres non tenetur de furto vel de spolio respondere perpetrato per illum, cui succedit in hereditate.* (S. I. 6. § 2).

XVIII. *Heres non tenetur respondere de debitis illius cui succedit, nisi convinci poterit per LXXII testes habiles ad scabinatum vel legitimatos.* (S. I. 6. § 2.)

XIX. Zie error 10.

XX. Zie error 9.

XXI. *Nulla mulier per luxuriam suam potest hereditatem suam perdere nec jus suum.*

Het blijkt hieruit, dat enkele nu nieuw behandelde artikelen reeds vroeger veroordeeld waren door de veroordeeling van andere. Het duellum was reeds veroordeeld in de 7e error, het recht te beslissen bij meerderheid bij de 3e error. Andere veroordeelingen hangen eigenlijk te zamen, III en XIV, XVII en XVIII. Daarom is ook de behandeling ongelijk, nu eens zeer uitvoerig, zooals bij de meeste errores, dan weder kort, b.v. bij XVII: *Iste articulus repugnat juri canonico. Patet c 14 X de sepulturis et c 5 X de raptoribus, incendiariis, et quae ad idem allegat glossa; quod patet etiam per regulam iuris: Quando qui sentit commodum sentire debet et onus: per consequens qui bona defuncti recepit, de spolio vel furto quod defunctus commisit respondebit.* By XVIII. *Iste articulus repugnat humanae societati, quando frequenter in una villa vel contrata non possunt haberi tot testes; per consequens nullus alteri mutaret. Item nec canonica nec imperialis lex tantam multitudinem testium requirit in quibuscunque contractibus.* De tegenwerping van Blök, over den zin van Matthaeus 16, 18 is nu vermeld bij VI: *Sed adhuc respondit Magister*

RODOLPHUS BLOK, universitatis Parisiensis doctor sacrae theologiae, waar die ook behoort; de algemeene opmerking ontleend aan het privilegie van KAREL DEN GROOTE, en dat jus canonicum en jus saeculare konden verschillen even als de aanmerking van JORDANUS, werden aan het einde besproken en weerlegd.

Dit geschrift zond KLENKOK aan PETRUS DE VERNIO, decretorum doctori, ecclesiae Romanae Cardinali diacono Sanctae Mariae in via lata, dien hij reeds lang gekend had en die in 1372 den rang van kardinaal had verkregen. De schrijver was toen reeds oud en zijn bedoeling was eene beslissing van den Paus uit te lokken. Hij schrijft aan DE VERNIO: Licet annis senex, considerans tamen — quorundam articulorum repugnantiam Evangelio Christi, reprobationes vobis PETRO corrigendos duxi tenore praesentium destinare. — Vigilet ergo sanctissimus GREGORIUS, ut pastor super gregem, — articulos corrigens si quos PETRUS cognovit corrigendos. Docent enim tempora praeterita quanta propter dissentionem inter ecclesiam et imperium cum principibus Germaniae praedictis legibus utentibus, pericula sint suborta, quorum causam existimo legum divinarum abusionem in qua propter errores infrascriptos praedicti Principes ab annis puerilibus imbuuntur. Was het op aanraden van DE VERNIO, of omdat deze niets van zich liet hooren, weldra zond KLENKOK dit tot DE VERNIO gerichte geschrift zelf onmiddelijk naar den Paus, met een brief waarin hij hem schrijft: Dominus, populo suo miserans virgam vigilantis aequitatis regni sui pro colligendis et extirpandis scismatibus, te GREGORIUM Sanctissimum, qui *vigilans* interpretatur, exitans — sublimavit. Quare nuper quosdam articulos per certas Germaniae partes, praesertim per Saxoniam pro legibus observatos — scripsi reverendissimo patri et domino PETRO DE VERNIO, — de quibus eadem beatitudo quid agendum decernat unde tractatus praedicto Cardinali per me praesentatus sequitur in haec verba.

Er schemert een zeker politiek doel door in de vingerwijzing op het gevaar uit deze bepalingen ontstaande bij den strijd

tusschen Kerk en Staat, duidelijk blijkt dit ook bij I, dat de Paus den Keizer slechts om drie oorzaken in den ban mag doen: *Per hoc statutum, timeo, frequenter imperatores seducti rebellaverunt ecclesiae sanctae Dei. Unde primus articulus supra allegatur contra ecclesiam in processibus dni LUDOVICI de Bavaria — pro tunc rebellantis ecclesiae sanctae Dei.*

Dit tractaat, aan den Paus gezonden, was het wat SCHEIDT als Decadicon uitgaf.

VI.

Er bestaat eindelijk nog een duitsch geschrift door HOMEJER uit een Handschrift te Munster uitgegeven, waarin KLENKOK kort de bestreden artikelen opgeeft en weerlegt, en verhaalt wat hij om die bestrijding te Maagdenburg ondervond. Het zijn dezelfde artikelen, die hij ook aan DE VERNIO en aan den Paus had aangewezen, alleen is er nog bijgekomen als n°. 9: *Echte kindere en mach de unechte man nicht winnen, he en dustere vor des keisers eder koninges schare, dar hei einen anderen koning mit stride besteit, (S. I. 38 § 3.)* Zonder twijfel is dus dit geschrift niet ouder dan het aan DE VERNIO gerichte en behoort tot de tweede rij van KLENKOK's geschriften. Het was wel voor het volk bestemd, om hen, die angstvallig aan de kerkelijke voorschriften vasthielden, te waarschuwen, waarvoor zij zich te wachten hadden en wat als veroordeeld moest gelden. Intusschen vond KLENKOK bij den Paus in zoover gehoor, dat deze in 1374 eene verklaring gaf, waarbij hij veertien artikelen van de door KLENKOK aangevoerde verwierp, na een nauwkeurig onderzoek. De Paus, GREGORIUS XI, zegt dat hij vernomen had dat in Saxonia et nonnullis aliis partibus quaedam detestabilia scripta, leges seu speculum saxonum vulgariter appellata, et inferius annotata werden gevolgd. De veroordeelde artikels zijn I, II, IV, VI, VII, VIII, IX, X, XII, III, XIV, XIII, XV, XVII, van het den Paus toegezonden geschrift. Van die in het Decadicon opgenomen werden dus 4, 9 en 10 weggelaten.

Het schijnt dat de Paus zijn veroordeelend schrijven richtte aan de aartsbisschoppen van Mainz, Keulen, Bremen, Maagdenburg, Praag en Riga, in wier dioecesen vooral de Saksenspiegel gezag had en dat hij het aan den Keizer mededeelde. Nergens echter noemde hij KLENKOK, maar sprak alleen van eene fide digna admodum molesta pluriesque inculcata relatio plurimorum, en in zijn schrijven aan den Keizer van berichten per fide dignas intelligentes personas. Dit belette evenwel niet dat KLENKOK's naam in Duitschland bewaard bleef en zijne geschriften hier invloed behielden, zoodat zelfs enkelen zijne meening volgend, de door hem veroordeelde artikelen als verworpen beschouwden, zooals de schrijvers der door HOMEIJER aangewezen handschriften, hetzij zij alleen zijn Decadicon, hetzij zij zijn geschrift aan DE VERNIO kenden en volgden bij de opgaaf dier artikelen. Het stuk, dat in enkele uitgaven (1517, 1528, de Zobellsche, Grüpen p. 529) van den Saksenspiegel voorkomt, en dat HOMEIJER meent dat ook van KLENKOK kan zijn, komt mij voor slechts een excerpt uit het geschrift aan DE VERNIO te wezen, althans dat het er toe behoort, blijkt reeds uit de 22 daarin veroordeelde artikelen.

VII.

Ik vond het Decadicon, zooals KLENKOK het aan bisschop ALBERTUS van Halberstad richtte, in een thans te Utrecht bewaard Handschrift dat van het gesticht Essen afkomstig is, en dat een Saksenspiegel, benevens Richtsteig en Leenrecht bevat, geheel naar de behoeften der 15^e eeuw en naar de toen reeds geldende canonieke en romeinsche beginselen omgewerkt, zoodat het werkelijk een nieuw werk is geworden. Het Decadicon is daarin met eene loopende hand der 15^e eeuw geschreven, maar zoo onduidelijk en slecht, dat de lezing uiterst moeilijk is, ook door de talrijke verkortingen. Daarbij schijnt de schrijver zelf niet overal den tekst verstaan en begrepen te hebben. De heer RIDDER VAN RAPPARD, ambtenaar aan het Provinciaal Archief te Utrecht, had de goedheid het H. S. te ontcijferen en over te schrijven, en

het is alleen door diens belangeloze hulp en voorlichting dat ik hier een afdruk van KLENKOK's geschrift kan geven, waardoor HOMEIJER's mededeelingen worden aangevuld en waardoor men nu in staat is de juiste verhouding van de latere door SCHEIDT uitgegeven *Reprobationes* tot dit vroegere geschrift, het eigenlijk *decadicon* te vergelijken.

Het achtergevoegd stuk tegen BLOCK en JORDANUS is klaarblijkelijk slechts een fragment. De geheele inleiding, waarin de aanleiding tot dat schrijven en de tegenwerpingen waren vervat, ontbreekt. Het begint met de tegenspraak: Vooreerst tegen de uitspraak: *aliqua fiunt jure poli quae non deberent fieri juri fori*. Daartoe worden de drie argumenten opgegeven, door BLOK aangevoerd, en ieder afzonderlijk wederlegd: *ad primum respondeo etc.* Om nu het gewicht en het belang aan te wijzen van zijne bezwaren, die maar zoo niet mochten worden op zijde gezet, trekt hij zijne zes *conclusiones*. Daarna wederlegt hij een tweede argument van BLOK, dat de Saksers dit als privilegie van KAREL DEN GROOTE hadden ontvangen: *Sed ad haec omnia etc.* — Daarop volgt een derde tegenwerping: *dixerat idem etc.* over *Matthaeus 18 : 16.* — Eindelijk nog stelt hij ALBERTUS uitspraak tegenover BLOK's gezegde: *quod aliquid esset jus secundum jus saeculare quod non esset jus secundum jus canonicum*. Dan komt hij op JORDANUS' tegenwerping, die hier slechts even is medegedeeld, maar kan aangevuld worden uit hetgeen bij SCHEIDT, p. 99 voorkomt. Hij had gezegd: *Quod si morieris pro dictorum articulorum veritate tunc non morieris pro fide ecclesiae*. Hierop ziet duidelijk het door KLENKOK aangevoerde: *Scientes quod vitam temporalem ad hoc ponerem, si valerem profiteri quod in lege Dei plebis esset unitas*. Bij de uitgaaf heb ik aangeteekend wat woordelijk of bijna woordelijk in het door SCHEIDT uitgegeven geschrift is overgenomen, waar slechts overeenstemming is, heb ik er slechts naar verwezen ter vergelijking.

Het schijnt dat de Paus zijn veroordeelend schrijven richtte aan de aartsbisschoppen van Mainz, Keulen, Bremen, Maagdenburg, Praag en Riga, in wier dioecesen vooral de Saksenspiegel gezag had en dat hij het aan den Keizer mededeelde. Nergens echter noemde hij KLENKOK, maar sprak alleen van eene fide digna admodum molesta pluriesque inculcata relatio plurimorum, en in zijn schrijven aan den Keizer van berichten per fide dignas intelligentes personas. Dit belette evenwel niet dat KLENKOK's naam in Duitschland bewaard bleef en zijne geschriften hier invloed behielden, zoodat zelfs enkelen zijne meening volgend, de door hem veroordeelde artikelen als verworpen beschouwden, zooals de schrijvers der door HOMEIJER aangewezen handschriften, hetzij zij alleen zijn Decadicon, hetzij zij zijn geschrift aan DE VERNIO kenden en volgden bij de opgaaft dier artikelen. Het stuk, dat in enkele uitgaven (1517, 1528, de Zobellsche, Grüpen p. 529) van den Saksenspiegel voorkomt, en dat HOMEIJER meent dat ook van KLENKOK kan zijn, komt mij voor slechts een excerpt uit het geschrift aan DE VERNIO te wezen, althans dat het er toe behoort, blijkt reeds uit de 22 daarin veroordeelde artikelen.

VII.

Ik vond het Decadicon, zooals KLENKOK het aan bisschop ALBERTUS van Halberstad richtte, in een thans te Utrecht bewaard Handschrift dat van het gesticht Essen afkomstig is, en dat een Saksenspiegel, benevens Richtsteig en Leenrecht bevat, geheel naar de behoeften der 15^e eeuw en naar de toen reeds geldende canonieke en romeinsche beginselen omgewerkt, zoodat het werkelijk een nieuw werk is geworden. Het Decadicon is daarin met eene loopende hand der 15^e eeuw geschreven, maar zoo onduidelijk en slecht, dat de lezing uiterst moeilijk is, ook door de talrijke verkortingen. Daarbij schijnt de schrijver zelf niet overal den tekst verstaan en begrepen te hebben. De heer RIDDER VAN RAPPARD, ambtenaar aan het Provinciaal Archief te Utrecht, had de goedheid het H. S. te ontcijferen en over te schrijven, en

het is alleen door diens belangeloze hulp en voorlichting dat ik hier een afdruk van KLENKOK's geschrift kan geven, waardoor HOMEIJER's mededeelingen worden aangevuld en waardoor men nu in staat is de juiste verhouding van de latere door SCHEIDT uitgegeven *Reprobationes* tot dit vroegere geschrift, het eigenlijk *decadicon* te vergelijken.

Het achtergevoegd stuk tegen BLOCK en JORDANUS is klaarblijkelijk slechts een fragment. De geheele inleiding, waarin de aanleiding tot dat schrijven en de tegenwerpingen waren vervat, ontbreekt. Het begint met de tegenspraak: Vooreerst tegen de uitspraak: *aliqua fiunt jure poli quae non deberent fieri juri fori*. Daartoe worden de drie argumenten opgegeven, door BLOK aangevoerd, en ieder afzonderlijk wederlegd: *ad primum respondeo etc.* Om nu het gewicht en het belang aan te wijzen van zijne bezwaren, die maar zoo niet mochten worden op zijde gezet, trekt hij zijne zes *conclusiones*. Daarna wederlegt hij een tweede argument van BLOK, dat de Saksers dit als privilegie van KAREL DEN GROOTE hadden ontvangen: *Sed ad haec omnia etc.* — Daarop volgt een derde tegenwerping: *dixerat idem etc.* over *Matthaeus 18 : 16.* — Eindelijk nog stelt hij ALBERTUS uitspraak tegenover BLOK's gezegde: *quod aliquid esset jus secundum jus saeculare quod non esset jus secundum jus canonicum.* Dan komt hij op JORDANUS' tegenwerping, die hier slechts even is medegedeeld, maar kan aangevuld worden uit hetgeen bij SCHEIDT, p. 99 voorkomt. Hij had gezegd: *Quod si morieris pro dictorum articulorum veritate tunc non morieris pro fide ecclesiae.* Hierop ziet duidelijk het door KLENKOK aangevoerde: *Scientes quod vitam temporalem ad hoc ponerem, si valerem profiteri quod in lege Dei plebis esset unitas.* Bij de uitgaaf heb ik aangeteekend wat woordelijk of bijna woordelijk in het door SCHEIDT uitgegeven geschrift is overgenomen, waar slechts overeenstemming is, heb ik er slechts naar verwezen ter vergelijking.

In Christo reverendissimo patri meoque domino Alberto, digna Dei providentia Halberstadensi Episcopo, artium magistro sacraeque theologiae perito frater Johannes Clencoc sacrae theologiae professor minimus ¹⁾ ordinis heremitarum sancti Augustini cum sedulis in Christo precibus suae correctioni subiciens infra scripta. Cum merito pastorem gregis, duces exercitus Dominus elegerit vos, ecclesiae suae lumen, quosdam errores velut exteriores tenebras totam Saxoniam ac vestram ecclesiam obfuscantes, ad vos defero velut auctoritatis gladium lucemque scientiae possidentem, ut in his in ecclesia vestra, per consequens non hesito quominus fiat idem in tota Saxonia, vobis de salubri placeat remedio providere.

Est quidam libellus, qui communiter dicitur speculum saxonicum, potius dici deberet justae legis umbraculum, ²⁾ et retinaculum peccatorum; repugnat enim legibus Dei, sedis apostolicae, sacrique Romani imperii; tamen Saxones pro legibus utuntur tali libro. Discutiat ergo reverendissima doctissimaque vestra prudentia ac providentia, quo maior haeresis et maius scisma non censeatur quam quum error et crimen pro legibus defendatur. Haec enim est causa quare plebs contraria nostrae frequenter rebellat ecclesiae romanae, quoniam leges evangelicas et apostolicas negat nec secundum tales vult vivere propter leges, potius dicam corruptelas et abusiones speculi supradicti. Quare, supposita correctione vestra ad instar augusti doctoris mei, scribens yponosticum contra pelluentes errores, contra decem errores praedicti libelli vobis per vos corrigendum praesens scribendum Decadicon destinavi. Si quidem dicitur quare praesumam tantis et tot in eodem erroribus opponere me, respondeo quod zelo fidei christianae me non metuere, memoro Herodem reprehendentem Johannem baptistam totumque populum, et in similibus congregationes apostolicas. Non enim observatur legum mens earum talis, qualis erat earum de qua dixit Anacharsis ut recitat Valerius libro VII (Valer. Maxim. VII. 2. ext. 14) comparans legum observantias telis aranearum parvas muscas retinentibus easdem magni libere permeantibus. Vestra, non nostra, doctrina per Christum exemplata faciem non attendat patenter nec munera tribuantur.

Errores sunt isti:

Primus quod papa non potest aliquid ius condere, per quod terrae vel feudi ius Saxoniae, hoc est statutum, valeat infirmari vel deteriorari ³⁾. Secundus error, quodcumque homo coram iudicio non fecerit,

¹⁾ Immeritus. bij SCHEIDT.

²⁾ Quem vocant saxonie speculum potius justae legis obumbraculum vocando, in den brief aan DE VERNIO p. 66.

³⁾ IV articulus: Papa non potest ius condere vel statuere per quod valeat ius hoc est statutum terre vel feudi saxonum deteriorari ex V capitulo (I art. 3 fin.). bij SCHEIDT.

quantumque licet hoc sit notorium eum fecisse, se suo juramento liberabit, nec in hac parte contra ipsum quodcunque testimonium praevalebit. ¹⁾

Tertius error: nulla sententia reperitur tam justa coram regno in Saxonia, quin si Saxo velit eam reprehendere et in manum dextram testari et in maiorem communitatem et contradicat quis hanc sententiam contra septem alios, ad quam partem maior communitas declaraverit, talis sententia obtinebit. ²⁾

Quartus error: propter odium mulierum dicit idem speculum quod Saxones habent jus Svevorum, scilicet quod hereditas mulieribus denegatur. Ista tamen statuta sicut dicit idem liber, obtinuerunt contra regis Karoli voluntatem. ³⁾ Credo per amplius contra divini regiminis aequitatem. Sicut enim Eusebius et Martinus in Cronicis suis ponunt circa annum Domini septingentesimum septuagesimum nonum Karolus regnavit, annis 30 bellans contra Saxoniam gentem ferocem, ydolis deditam, nulla foedera tenentem, frequenter spondentem religionem christianam et semper ab ea relabentem. Tandem finaliter a Karolo subjecta, contra fidem atque promissa, paganismi praeteriti praedicta, ut sic dicam, retinuit iure terrae.

Quintus error: Quicumque vir succinctus gladio, bajulans clipeum suum, sine cujuscunque manutentione, praeter hoc quod teneatur sibi frenum vel strepa, [non potest] adscendere de lapide vel ligno altitudinis ulnae, positus ad genu, super dextrarium, talis non potest dare, demittere vel concedere, quod valeat jure recipienti, post mortem suam. ⁴⁾

Sextus error: nullus sine licentia heredum suorum vel sine iudicio

¹⁾ VI articulus: Quidquid homo fecerit extra iudicium, quantum libet hoc sit notorium, se liberare poterit per suum juramentum nec contra talem valet aliquod testimonium, ex XIX capitulo (I. art. 15. 18).

²⁾ Nonus articulus: Nulla sententia tam justa reperiri poterit in Saxonia coram regno quin, si Saxo talem sententiam reprehendet, testans in manum suam dexteram et in maiorem communitatem, et septimus pugnare velit contra septem alios, quin tunc ubi maior communitas triumphaverit, talis sententiam obtinebit (ex XIX et LXXII cap.) (I. 8. § 3.).

³⁾ Sextus decimus articulus. Propter odium mulierum Saxones habent ius Svevorum, videlicet quod mulieribus hereditas denegatur (ex capitulo XIX). (I 17 § 3. 18).

⁴⁾ Quando vir, succinctus gladio, clipeum tenens, non potest scandere super dextrarium de ligno vel lapide, pollicis ulnam quantum ad altitudinem habente, talis non potest dare, demittere vel feodare, nec etiam mobilia dare potest bona, sic quod iste custoditus sit, qui talia post mortem suam expectat (ex XLV capitulo) (I. 52).

quod vocatur saxonice echteding potest suam proprietatem vel servos vel ancillas demittere vel dare. Si dederit talia sine licentia heredum suorum, heredes per iudicii sententiam caperent hoc donatum ac si donator esset mortuus, quod dedit quod non potuit iure dare. ¹⁾

Septimus error: quilibet appellatus ad duellum per meliorem natione quam ipse sit, non potest tale duellum negare, sed negare posset se minus bene nato. Similiter non posset aequaliter sibi nato, praeterquam in casibus expressis in dicto libro. ²⁾

Octavus error: quicumque perdit ius suum ratione furti vel spoli, si talis inculpatur de furto vel spolio secunda vice, talis non potest se deliberare per iuramentum, sed habet electionem ad portandum ferrum ignitum vel ad mittendum brachium in aquam bullientem usque ad cubitum in caldario vel duellando se defendere. ³⁾

Nonus error: quod nullus religiosus sive monachus tollere potest hereditatem. ⁴⁾

Decimus error quicumque fuerit adultus intrans religionem perdit jus terre ac feudi et domino feudi, si feudum habeat talis, redditur feudum liberum, non obstante quod exeat infra annum primum religionem, qui dicitur annus probationis suae, quo anno talis religiosus a religione probat ipsum si se valeat in abstinentia continere, dummodo tamen probari possit quod talis religionem sit ingressus. ⁵⁾

Contra praedictos articulos arguo unica ratione sic. Omnes isti articuli repugnant legi Dei, sacrosanctae sedis apostolicae sacrique romanorum imperii, quae defensantur pro legibus. Ergo praedictorum articulorum defensio per quemlibet christianum obedientem Deo,

¹⁾ Tredecimus articulus. Sine licentia suorum heredum et in iudicio quod saxonice dicitur Echtedingk nemo potest dare proprietatem suam vel homines suos. Si talia daret heredes acquirerent illa per iudicium ac si dans illa mortuus esset (ex XLV capitulo (I 52) quia dedit ea quae non potuit dare.

²⁾ Decimus articulus. Quicumque fuerit secundum istius libri formam appellatus ad duellum, talis non potest negare duellum nisi appellans fuerit minus bene natus quam appellatus, ex LVII capitulo (I. 63).

³⁾ Duodecimus articulus. Quicumque perdidit jus suum ratione furti vel spoli, talis incusatus secundo de furto vel spolio, non potest se liberare iuramento, sed habet electionem ad ferrum ignitum et aquam bullientem vel ad duellum, ex VIII capitulo (I 39).

⁴⁾ Vicesimus articulus. Nulli monacho debetur hereditas. ex XXX capitulo. (I. 25).

⁵⁾ Decimus nonus articulus. Quicumque fuerit adultus dum ingreditur religionem talis de facto perdidit feudum, si feudum habeat, non obstante quod revertatur ad saeculum infra probationis annum, videlicet annum primum, ex XXX capitulo. (I. 2).

sacrosanctae ecclesiae sacroque romanorum imperio scismatica seu haeretica censeatur, quod probatur cum vera sit haeresis sacris legibus repugnantia pro legibus defensare, quod probatur per Augustinum in libro de libero arbitrio, quum omnis lex derivetur ab incommutabili lege divina, cui si quid repugnat, est erroneum et iniquum. Quod probat Tullius libro primo de legibus et in paradoxo stoycorum, deducens quod omnes homines, ymmo Dii et homines unica ratione conveniunt, a qua ratione sumitur omnis lex et omne jus. Quicumque enim convenirent jure cives unius civitatis sunt, ergo totus mundus esse debet una civitas Deorum et hominum; contra quam rationem vel legem si quis aliquid pro jure defendat, contrarium erit divinae pariter et humanae civitati. Istam civitatem Christus promisit cum unum ovile et unum pastorem affore praedixit, quam civitatem Johannes in apocalypsi formâ Jerusalem de coelo, id est celata conscientia, descendere contemplatus fuit. Quam legem Tullius definiit libro 3°. de republica (Cicero de rep. III. c 22) secundum allegationem Lactantii in VI (c 8), qui est de vero cultu Dei: Lex est recta ratio, naturae congruens, diffusa in omnes, constans, sempiterna, quae vocet ad officium jubendo, vetando a fraude deterreat, quae neque probos frustra jubet aut vetat nec improbos iubendo aut vetando movet. Huic legi neque obrogari fas est neque derogari ex hac aliquid licet neque totaliter abrogari potest, neque per senatum neque per populum hac lege solvi possumus neque est quaerendus explanator aut interpres, nec erit alia Romae alia Athenis, alia nunc alia postea, sed in omnes gentes et in omni tempore una lex sempiterna et immutabilis, erit magister et interpretator omnium Deus istius legis inventor, disceptator et sator. Cui qui non parebit, ipse se fugiet et naturam hominis aspernatur et ex hoc ipso luet maximas poenas, etiamsi cetera supplicia quae putantur effugiet. Haec Tullius. Hoc maxime verum scismaticum, legi divinae contrarium, a se et a toto mundo divisum. Ex isto progressu probat Augustinus de civit. Dei libro II c 22 et infra, quod ante fidem Christi Roma nunquam fuit civitas nec respublica, quia tales non sunt nisi quando populus est juris consensu et utilitatis communionem sociatus. Sed nunquam Romani tum fuerunt sociati jure, quia jura sunt numquam statuta hominum, sicut tum fuerunt in civitate Romanorum et docentur per speculum saxonicum. Sed jura procedunt de fonte justitiae, hoc est legis aeternae, quae reddit unicuique suum, quod Romani numquam fecerunt, pro notione, quam a Deo tulerunt, animas ydolis dantes suas, ut Tullius in paradoxo stoycorum, quod non fuit expulsus de civitate quum expulsus fuit de Roma, cum ibi non fuerit aequitas et justitia, quae sunt ut persistere possit, praesentia civitatis vincula.

Ex qua probatione sequitur quod nulla sit civitas tenens pro lege legi Dei repugnantia, sed omnes tales sunt exules a religione chris-

tiana, quae gravior est excommunicatio; tales enim, si pertinaciter sic persistunt incidunt in crimen haeresis, sicut machinantes contra rem publicam vel contra principem in crimen incidunt perduellionis vel laesae maiestatis. Et secundo sequitur ex eadem probatione quod ponitur, quotiescunque omnibus eisdem conditionibus, informationibus, quibuscunque requisitis similibus in eadem causa si dantur repugnantes sententiae, quod harum sententiarum altera sit iniqua, cum justo non repugnet aliud quam injustum. Cum ergo iudex unus dat sententiam alteri repugnantem, dicit alteram sententiam aequaliter non esse justam. — Tertio quod quicumque tanquam iudex dat sententiam in casu qui supra, repugnantem ecclesiae catholicae, vel dat sententiam contra suam conscientiam, vel non credit in unam sanctam ecclesiam catholicam, quorum utrumque statum aeternae damnationis habet annexum. Videant igitur sententiantes in casu simili praedicto ne repugnent ei quod juste sententiat in ecclesiastico foro. — Quarto sequitur quod quilibet Christianus sub poena mortalis peccati tenetur ad istam legem observare et ejus oppositum vitare, quam verus praedicator sive confessor dicit esse legem Dei. — Quinto quod quicumque servet oppositum legi Dei negat Deum esse summum regem, quum qui contempserit regis legem, contempserit ipsum regem. Sequela praedictorum corollariorum patet intuenti diligenter per hoc, quod omnis lex justa derivatur ab incommutabili lege divina, e qua non descendunt repugnantia, nec duo justa secum repugnantia, ex quo patet quod justa lex apostolicae sedis et imperii romanorum derivatur a lege Dei et quod quisquis repugnat uni, repugnat alteri. Propter hoc imperator leges suas ecclesiae legibus submitit, leges autem ecclesiae lex divina dirigit.

Nunc accedam ad probationem praesentis assumpti quod fuit: Quod quilibet praedictorum articulorum repugnat Dei, sacrosanctae sedis apostolicae et romani imperii legibus. Primus quidem articulus fuit iste: Papa non potest aliquod jus constituere vel concedere per quod terrae vel feudi ius Saxoniae, hoc est statutum, valeat infirmari vel deteriorari. Ita probabo esse contra legem Dei, ut praemittitur, arguendo sic. Quilibet christianus tenetur credere, se fore subiectum correctioni sanctae sedis apostolicae, cuius sedis sanctissima statuta praedictis Saxonum manifeste videntur repugnare. Ergo praedictorum statutorum Saxonum papa potest oppositum condere, immo de facto condidit oppositum plerorumque talium statutorum justissime, sicut probabitur infra dum improbantur sequentes articuli, Deo dante. Consequentia patet, supposito quod sequentes hoc speculum censi velint christiani. Antecedens patet quia alias tales ecclesiam Romanam sanctam non reputarent caput totius christianitatis, cum caput regat membra sicut Romana ecclesia. Per consequens totum

christianismum in moribus et in articulis sanctae fidei regit Papa, tenens vicem Christi, qui caput est verae ecclesiae. Sed oppositum istorum dicere scismaticum et hereticum dicere est, ut patet per Evangelium Johannis, XXII (1.43) ubi Christus Petro dixit: Tu est cephas, quod idem est quod caput. cui capiti nolentes parere, quantum in eos est, lacerant et monstruosum reddunt corpus ecclesiae. Lucae XXII (32), dixit Christus eidem Petro: Ego pro te rogavi, ut non deficiat fides tua et tu aliquando conversus confirma fratres tuos, in fide supple. Johannis XXII (21.17) dixit: Pasce oves meas, id est christianum populum. Videatis ergo qualiter pastor non valeat oves dirigere si papa Petro succedens in his omnibus non possit sibi commissam gregem dirigere. Praesentis Saxonum legis oppositum fuit in veteri testamento vice Domini per Moysen primulgatum, Deuteronomio XVII quo sic dicitur: Si difficile et ambiguum apud te iudicium esse perspexeris inter sanguinem et sanguinem, causam et causam, lepram et lepram, et iudicium inter partes tuas videris verba variari, surge et ascende ad locum quem elegerit dominus Deus tuus, venisse ad sacerdotes levitici generis et ad iudicem qui fuerit in tempore, quaeresque ab eis, qui iudicabunt veritatem, et quodcumque dixerint, qui praesunt loco quem elegerit Dominus, et docuerint te juxta legem ejus, sequaris sententiam eorum, non declinabis ad dextram vel ad sinistram. Qui autem superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto iudicis moriatur homo ille, et auferas malum de medio Israel, cunctusque populus timebit ut nullus deinceps tumescat superbia. Magister historiarum auctoritate Josephi dicit, quod ad summum sacerdotem appellabatur in omni causa, qui cum propheta senioribusque talis loci consulens, dedit sententiam, cui si quis se opposuit, interficiebatur,¹⁾ ut veritas cauta foret in summo sacerdote. Christus dicit: Dic ecclesiae, id est ecclesiastico iudici, quem si non audierit sit tibi sicut ethnicus et publicanus. Idem abunde probatur per leges sedis apostolicae. Sic papa potest in omnibus, ubi non repugnat evangelio vel, secundum aliquos, generali concilio, saltem intelligendo quatuor principalia concilia, dispensare, ergo potest contra statuta Saxonum legem condere. Consequentia patet, cum aliqua statuta Saxonum repugnent evangelio et non fundentur in illo sicut inferius probabitur. Antecedens patet in can. XXV. Q. 1. Sunt (c. sunt. 6 C. XXV Q. 1.) et de biga. c. 11 (c. super eo 2 X de bigamis non ordinandis), ubi papa dispensat contra Apostolum de bigamo, qui major fuit quam Speculum Saxonum. Idem patet de summa trinit. et fid. cath. (c. 1. § 3. X de summa trinitate et fide catholica) ubi dicitur quod una est ecclesia cui tenentur omnes obedire, et clamant omnia iura

¹⁾ Quilibet christianus — interficiebatur p. 70—71.

canonica quod in scismaticis remedium debet esse unum caput, quod est Papa, cui Christi vice tenentur obedire christiani quantum ad omnia quae fidei sunt et moris ¹⁾. Sic habemus in ecclesia militante monarchiam, principatum optimum. Idem hoc statutum repugnat sacro Romanorum imperio, quia leges principum non dedignantur sacros ecclesiae canones imitari, in authentica ut clerici apud episcopos proprios conven. (Nov 83) col. VI et idem collat. IX et ponitur idem de novi operis nuntiatione c. intelleximus (c 1 X. V. 32). Et ad hoc concordat quod Papa correxit imperialem legem admittentem usuras, patet de usuris per totum, et correxit legem imperialem de septem testibus in extrema voluntate requisitis, patet de testibus c. cum omnes. (c. 11. X de testam.) Sic patet quod imperator se submittit correctioni Papae, cui speculum saxonum videtur repugnare, nec est mirum, cum hoc speculum etiam sibimet ipsi videatur contradicere, ut patet in quodam capitulo praedicti speculi, ubi dicit quoque idem speculum, quod Saxones alia iura obtinuerunt quam illa tria contra Karolum, de quibus hoc dictum est. Item istud statutum est contra libertatem ecclesiasticam. patet de sentent. excommun. c. noverit (c. 49 X. V. 39). Talia statuta tenentes excommunicati sunt ipso facto etiam, secundum Innocentium, ecclesiastica libertas proprie spiritualis tradita est per Christum ²⁾ c. Quicumque etc. in 6°. (c. 2 V 2). Sed haec libertas in hoc infringitur statuto. Addit alias idem speculum: dum talia iura non sint contra christianismum vel catholicam fidem, sed praesens statutum vel error est contrarium istorum iurium nominatorum et cum hoc est contra christianismum et fidem, ut praedictum. Item idem speculum in capitulo quod est de iudicio Papae, (III. 63. § 2) dicit, quod mundanum et spirituale iudicium concordare debeat, siquidem quidquid repugnat uni, per obedientiam alterius cogi debeat, sed qualiter poterit hoc fieri cum unum iudicium alteri secundum idem speculum sit manifeste contradictorium. Item ex hoc articulo est hoc abhominabile et perniciosum, quod in Almania plures et pluries videmus sanctae matris ecclesiae praeceptis rebelantes. Causa patet, quia contra sua statuta, potius dico errores et devia, credunt Papam non posse praecipere. Deberent tamen in unam ecclesiam catholicam credere ³⁾ ut patet. Sicut proprium est errantium a se ipsis discordare, sic etiam hoc speculum a se ipso discordat.

Probatur quantum ad secundum errorem qui dicit: Quidquid homo fecerit extra iudicium, quantumlibet hoc sit notorium, se liberabit per suum iuramentum nec aliquid testimonium in hac parte con-

¹⁾ Christus dicit — et moris p. 71—72.

²⁾ Talia — Christum p. 72.

³⁾ Idem speculum — credere p. 72.

vincere potest illum. Hic error repugnat legi Dei Deuteronomio XVII per Moysen promulgatae, dicentem, nisi in ore duorum vel trium testimonium prodatur, qui inficiatur nemo occidatur uno contra se dante testimonio. Eadem sententia ponitur ibidem XIX. Dicit magister historiarum auctoritate Josephi, quod mulieres et servi non admittebantur ad testimonium propter levitatem mulierum et mutabilitatem, servi propter pretium. Haec lex fuit per Dominum Matth. XVIII confirmata, quando dixit in persona totius christiani populi Petro: si peccaverit in te frater tuus corrige eum inter te et ipsum, si non audierit te, adhibe unum vel duos, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. Haec lex praedicta repugnans errori, fuit postea per canones sacrosanctae sedis apostolicae promulgata et interpretata. Patet de testamentis et ultimis voluntatibus c. cum omnes (c. 10 X de test.) quo sic dicitur: in ore duorum vel trium, id est non pauciorum sed quidem plurium, stat omne verbum. Plures enim requiruntur testes contra praesulem, patet de test. et in canone Quum Praesul. (c. Praesul 2 C. II Q 5), quo dicitur quod Praesul cum presbyteris LXXII, cardinales cum XXVII, et inferiores clerici cum septem, et non paucioribus testibus condemnantur. ¹⁾ Quod autem nullus unius solo testimonio condemnari valeat patet in canon, 33. Q. 3. (c. Praesul 2. C. II. Q 5.) ubi dicitur quod nec evangelium nec divina lex vel humana admittit quod unius testimonium quemcunque justificet aut condemnet. Idem ponitur in cap 2. C. 2 Q 2. et per totum. Sic hoc statutum sedis apostolicae et imperii repugnat legibus. Sed arguitur ratione sic contra praedictum statutum mihi concludenti Si nullum foret jus scriptum sic quilibet convenienter magis inordinatum amorem gerit ad se ipsum quam ad alios, et facilius, si sit falsitas contradicentium, in examine plurium quam unius solius reperitur, ergo plus valet testimonium plurium, quam unius pro se contra testimonium plurium. Prima pars tamen non potest probari quam in sana mente nostra; secunda pars patet quia nullus potest alteri se testem conformare testando falsum, et communiter dicitur, per examen duorum vel plurium proditur falsitas, sicut sibimet ipsi falsum dicere potest quisque. Sic falsi testes contra Susannam fuerunt convicti, quorum unus contradixit alteri, nullus sibimet ipsi. Quare infertur quod nondum sit visum quod falsum praevaluerit testimonium, dummodo indifferentem habeat examinatorem bonum. Contigit temporibus nostris in Ytalia, quod testes subornati contra quemdam innocentem, de quo non fuit impositum nefas, auditus sermo prius, quos iudex pluribus habitis examinationibus, scissitatus, de tempore quo viderunt, responderunt: de nocte. Tum

¹⁾ Cf. p. 76.

judex opponit: ergo cum lumine transistis, ideo callide quia locus distabat a communi mansione, qui responderunt concorditer et segregatim, quod non callide, sed causa delectationis transissent ideo luna splendente. Quo facto judex considerans diem, convicit per kalendarium quod fait novilunium, et sic liberatus est innocens et succubuit falsum testimonium ¹⁾. Simile narratur de quodam rege francorum, qui, testium suspectorum videntibus aliis sed non audientibus, cuidam arcessito dixit: dicas mihi veritatem de hoc facto. Cui dicenti se nescire talem veritatem, dixit: scisne Pater Noster? respondit: quod sic. Rex tradit scribendum notario, dictans quod scriptum. Quo teste segregato et custodito, rex dixit alteri testium praedictorum in manu sua teneus praedictam scripturam: Ecce socius tuus meram mihi veritatem retulit, a quo caveas ne disorderis ne suspendam te. Qui pavore perterritus ut impius confessus est et quod esset testis iniquus. Et sic quilibet illorum testium falsorum est suspensus. Sic facientes raro dicunt sibi communiter et concordanter.

Causa, quod humana mens naturaliter repraesentat quod verum, et dubitat cui subornetur vox, quia si falsum proferat, se violentat, qua violentia cessante, statim revertitur ad naturale. Sic verum proferens a se ipso prius falsum proferente discordat. Sed cum verum, creditum a pluribus aequaliter et naturaliter, repraesentatur, tum tales raro discordant a pluribus. Sed cum falsum dicitur a pluribus unus non videt quibus coloribus se ad hoc violentat. Sic ab altero discordat. Secundum hunc modum invenitur falsum testimonium multorum. Item per istum modum erroris judex et plures crebro periurium admittunt, quod in uno facilius est, sicut dixit Apostolus: non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus digni sunt morte; talium rati habitio mandato comparatur et pro concessa taciturnitate reputatur. Propter hunc errorem communiter apud nos dicitur. quod Saxo libere possit habere furtum in sinistra quod per dextram contra quodcunque testimonium se liberans poterit adjurare, Talis Saxo liber erit, justitia servus peccati ²⁾ Hic error patet omni lege. Item ex isto ducitur occasio pravis prava plurima perpetrandi, scientibus quod per periurium evadere possunt impune. Haec haeresis peior quam ariana, quia haec consistit in agendis moribus mutuis et credendis articulis, illa solum in credendis, et qui hanc legem tenent vivunt contra evangelium. Videant quid metuere debeant et quale ultimo capitulo Marci talibus praedicitur supplicium: si vero non crediderint, condemnabuntur. Et hoc verificatur dicto Domini.

¹⁾ Contigit — testimonium p. 75. 76.

²⁾ Quod liber Saxo — peccati p. 75.

Qui non colligit mecum dispargit. Sic quilibet istorum discordat a se ipso, quum contrarium agit ei quod in baptisate fecit veto. Discordant etiam mutuo hoc sequentes speculum, sicut in Westfalia statutum esse dicitur quod, quando tres scabini qui vulgariter *ve-megenoten* dicuntur, concordant, unum hominem non auditum suspendunt, quo suspenso, suspendii rationem reddunt, qui si male suspensus fuisset quis sibi reddet vitam? Ab hoc statuto alia pars Saxonum discordat. Sic in quibusdam civitatibus statutum est quod nullus cum testimonio vinci possit nisi sit *burgensis* illius civitatis. Attendant qualiter de ecclesia sint una, qui pro legibus tenent legibus contradictoria, cum credere debeamus quod unus sit Deus, una fides, unum baptisma ¹⁾).

Probatur abundanter, quantum ad errorem tertium, qui dicit, quod nulla sententia tam certa sive justa reperitur coram regno, quin si Saxo, in suam dextram manum testans et in maiorem communitatem, contradicat huic sententiae septimus contra septem alios, quin tum ad quam partem declinat maior communitas vel tum triumphaverit maior communitas, talis sententia obtinebit. Hic articulus opponitur legi Dei Exod. XXIII, ubi sic scribitur: non sequaris turbam ad faciendum malum nec in iudicio plurimorum acquiesces sententiae ut a vero devies. Haec ad literam fiunt. Haec causa dicitur per poetam quod mobile semper et mutabile vulgus, pronum fuit ad ydololatrandum et ineptum ad verum iudicandum. Item pono quod inventa fuerit sententia patenter secundum legem Dei justa quaeque est irreprehensibilis. Tali sententiae secundum hunc errorem Saxo licite contradicit ²⁾. Item secundum hunc errorem Christus fuisset ad mortem justissime damnatus et iudicatus, cum iudicatus fuit ad clamorem majoris populi. Item sic scienter permittuntur periuria cum hoc casu recipiantur septem contra septem periuria. Proh dolor, nimis communia sunt in Alemania. Item secundum hanc legem plures sunt in detrimento animarum, postquam periurent faciliter. Item secundum hanc legem populus ad velle suum potest mutare principem suum et sequerentur confusiones magnae. Patet consequentia, quia nullam legem per principem promulgatam contingeret adeo justam esse quin populus per hunc modum possit eam infringere et per consequens suum principem pro principe non tenere. Tamen sicut habetur de origine iuris, quod principi placuit, legis habet vigorem. Item contra praedictum errorem est quod Dominus ait: Coelum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt, id est leges meae ³⁾).

Probatur abundanter quantum ad quartum errorem, scilicet quod

¹⁾ Sicut in Westfalia — baptisma, p. 76.

²⁾ Item pono — contradicit p. 78.

³⁾ Item secundum — meae p. 78.

Saxones habent jus Svevorum propter odium mulierum. Fuit autem ista lex fidei contraria quod mulieribus ex odio mulierum hereditas nulla datur. Hoc apparet quod malum hoc statutum habeat motivum, cum ipsemet liber dicat hoc sic statutum propter odium mulierum et quod jus Saxonicum universaliter mulieres hereditate privat. Arguam primo contra ipsum. Filiae Salphaat petentes hereditatem patris justam rem petierunt, ut patet per decretum Domini, Numeri XXVII, et ibidem Dominus decrevit hoc pro jure communi, quod si quis mortuus fuerit sine filio, hereditas ejus transiret ad filias. Ergo statutum Svevorum in hac parte repugnat legi Dei.

Probatur per Augustinum filias non recipere hereditatem contra legem Dei. Loquitur Augustinus de lege simili L III de civitate Dei capitulo XXII. Dicit quod inter secundum et postremum bellum Carthaginense lex Voconia fuit Romae facta, quod nullus feminam heredem constitueret, etiam filiam unicam, contra legem Dei. Dicit Augustinus: quid iniquius excogitari possit ignoro. Huius legis fit mentio libro II Institut, de lege Falcidia, cum insuper hoc speculo Saxonum dicitur quod frater hereditatem tollat et non soror, nisi sola filia sit, hoc est, nisi non sint sorores. Hoc adhuc legi Dei repugnat, cum sic daretur occasio tali mulieri meretricandi vel merdicandi, quorum utrumque est falsum, malum et prohibitum in lege Domini, Deuteron. XV: non indigens mendicus erit inter vos ut benedicat tibi Dominus. Et infra XXIII: non erit meretrix de filiabus Israel nec scortator de filiis Israel. Sed horum daretur occasio per privationem hereditatis filiabus propriis, quod caveze in alienis Dominus praecepit. Hic etiam error repugnat legibus apostolicae sedis et imperialibus. Et praemitto quod ubicunque canones non exprimunt aliquem casum, in tali casu justis legibus imperialibus adiuvantur. Patet de novi operis nuntiatione c. intelligimus (c 1 X de n. o. n.) et in can si X (c 7, Dist. 10). Sed per legem imperialem determinatur quod liberi descendentes sive mares sive feminae capiant hereditatem aequaliter. Patet in Institutis libro III de hereditatibus quae ab intestato deferuntur, item libro II de heredib. necessariis, ubi dicitur quod heredes naturales sint filius, filia, nepos, vel neptis ex filio et sic deinceps caeteri liberi, qui in potestate morientis fuerint. Similem huic legi sed peiorem tenet regnum Angliae, videlicet quod solus primogenitus tollit hereditatem totam, contra quam legem disputavi in quolibet meo, tangam tamen unam rationem ibi positam: quodlibet animal lege naturali foetum suum minorem et debiliorem plus curat, sic Jacob dilexit Benjamin eo quod in senectute genuisset eum. Immo et feminae et iuniores foetus debiliores sunt, quapropter per hereditatem merito per amplius adiuvantur. Quid enim esset quod postumus in utero matris post mortem patris exheredatur? Haec sane lex abhorret a natura. Propter hunc articulum inveni-

untur plures simultates et scismata, contradicentibus legibus. Sic unus vult legem imperialem, alius legem terrae. Propter hoc discordiae sunt inter Francorum et Anglorum regna, dicentibus Edwardo Anglorum rege quod sibi debetur regnum Franciae, quia fuit filius filiae regis Franciae; oppositum fuit a Philippo comite de Walliesio post modum rege Francorum defuncto, quia filius esset fratris regis Franciae. Inter quos duravit bellum circa XXVI annos, unde strages hominum et direptiones et subversiones civitatum et terrarum secutae sunt, quod non oporteret si, sicut sumus gentes unius regis, viveremus sub uno regno suae legis. Propter similem discordiam legum per illos de Tekelenburgh et de Lippia fere tota Westfalia fuit devastata ¹⁾.

Lex ista de mulieribus iniqua assimilatur legi quam ponit Aristoteles in septimo Politicorum c. XXIII, quod oportet esse determinatam multitudinem puerorum, ultra quam si mulieres conciperent, prius quam sensus et vita fieret in foetu procurarent abortum. Patet consequentia, sicut ista lex aufert pueris vitam sic praesens lex aufert pueris naturalia. Ex isto etiam sequitur inconveniens positum ab Aristotele primo Rhetoricorum c. XII, quod in quibusdam nationibus mulieres sint pravae. Tales fere semper sunt infelices sed sic fierent hic propter paupertatem. Nec propter haec omnia praetenditur quod mulier principare debeat et terras regere, sed quod sibi de patrimonio in quantum sufficit ad statum convenientem, sibi necessaria providere. Sed diceret: Esto quod tota hereditas sit feudalis vel similis quae requirit alia quam servitia muliebria. Respondetur quod faciendum esset sicubi tota hereditas foret arma vel instrumenta fabrilia, quibus mulier uti non valeret, quae vendi deberent et mulieribus de talibus provideri ²⁾.

Probatur abunde quantum ad errorem quintum, videlicet quod quum vir non potest, suscinctus gladio, bajulans clipeum sine cuiusquam iuvamini, praeter quod teneatur sibi frenum et stripa, ascendere de lapide vel ligno ad genu altitudinem habente, dextrarium, talis non potest dare, dimittere vel concedere aut feodare quod iure valeat recipienti post mortem suam. Hic error divinae legi repugnat. Sanis et aegris per Dominum, sub poena damnationis aeternae nunciantur [opera misericordiae], sicut patet Matthaei c. XXV: Esurivi et dedistis mihi panem, ubi ponuntur opera misericordiae, et Marci capite ultimo praecipitur quod praedicetur Evangelium omni creaturae, non solum sanis sed etiam aegris. Item ex illo sequitur, quod quem constat cuncta, quae possidet, a Domino recepisse, nihil in persona pauperum Domino posse reddere. Sic Dominus per parabolam de

¹⁾ 1371—1375.

²⁾ Arguam primo contra — providere p. 88—90.

servo nequam posset istum reprehendere, dicendo: quaecunque possides dedi tibi, nonne ex parte mea et pro me conservo tuo, qui te petivit, ex consequenti dare debuisses? ¹⁾ Ex isto sequitur quod plures quam in ceteris regionibus, pauperes in Almania jacent in plateis, quum infirmi dare non possunt nec legare unde xenodochia fieri possunt et provisiones pauperum, et ut plurimum sani avari sunt. Hic error repugnat canonibus apostolicae sedis. Patet de testam. per totum, ubi praecipitur quod quae moriens nudis verbis legat, tenetur heres adimplere, et eodem titulo praecipitur quod, si heres non impleverit defuncti voluntatem extremam, interdicantur sibi ab episcopo res omnes derelictae per mortem defuncti. Lex antiqua dixit quod privetur hereditate. Patet C. de fideicomm. lex ultima ²⁾.

Debet autem solvi legatum infra annum post mortem defuncti. Ex isto patet erroneum esse statutum multarum civitatum Alemaniae, quod infirmus jacens in lecto dare non posset nisi quinque solidos vel simile. Heredibus subvenitur per legem Falcidiam, patet in Institutis de lege Falcidia. Redderet intestatum inofficiosum si totam hereditatem, heredem habens, transferret in alienos, secundum canones apostolicae sedis et leges imperiales. Subvenitur etiam heredibus aequitate naturali seu iure speciali, per Augustinum de communi vita clericorum et ponitur in can. XXVII. Q. 2 can. ultimo (c. 49. C. XVII. q. 4), ubi allegatur: quicumque exheredato filio heredem facere velit ecclesiam alium quaerat quam Augustinum. Ibi commendat Aurelium Carthaginiensem episcopum, cujus ecclesiae quidam omnia sua legaverat, usufructu sibi retento, qui postea filios genuit. Quibus episcopus omnia reddidit jure poli non jure fori ³⁾. Si tamen aequitate tale statutum fieret, sanctum esset.

Probatur in quantum ad sextum errorem, qui fuit quod nullus sine licentia heredum suorum judicio, quod vocatur saxonice Ehteding potest suam proprietatem, servos vel ancillas dimittere, si dederit talia sine licentia suorum heredum, heredes per judicis sententiam caperent hoc donatum ac si donans esset mortuus, quasi dedit quod non potuit jure dare. Hic error repugnat legi Dei, probatur per Augustinum, de dono disciplinae. Supposito quod talis volens sic dare, plus habeat quam conveniens status filiorum suorum requirat, tunc arguitur: iniquitas est quod illum a quo cuncta recepit, egere videns, nihil sibi donans ut filius suus sit habens unde luxurietur et abundet. Ergo non solum licet, sed tenetur talis in persona pauperum Christo dare, quorum in persona Christus reprehensus est non dantes in die novissimi judicii: Esurivi et non dedistis mihi manduca-

¹⁾ Hic error — debuisses p. 87.

²⁾ Patet — ultima p. 86.

³⁾ Quicumque — fori p. 87.

re. Antecedens patet cum vitium ingratiitudinis sit iniquum apud omnes leges. Subdit idem Augustinus: Si tibi sit unus filius, sit alter Deus, si duo sint, sit Deus tertius, si quatuor, sit Deus quintus etc. Item arguitur: si casus esset, quod quis veniret, cui alter teneretur ad antidota gratitudinis quantum valerent bona assignata, nec aliter eum iuvare posset quin aliud talium ei daret, tunc, non consentientibus heredibus, incurreret vitium ingratiitudinis et dissolveretur vinculum per eum amicitiae, in quo consistit bonum societatis. Hoc etiam statutum ponit heredem super parentem suum egentem sua licentia. Sic discipulus erit supra magistrum et possunt isti dicere, quum videant pauperes egere, quibus subvenire possent et ex lege Dei deberent, sicut Iudaei dixerunt suis parentibus indigentibus: Quodcunque munus ex me est, tibi proderit. Quin, sicut Iudaei excusabantur per templum de dando parentibus, sic excusantur isti de dando pauperibus per consensum heredum. Secundo repugnat hoc statutum canonibus apostolicae sedis, secundum quos non solum in sanitate sed etiam in infirmitate quis legare posset, unde construantur et dotentur monasteria. Patet de testib. c. nos quidem (c. 3 X de testamentis), ubi praecipitur quod aedificetur monasterium de bonis defuncti secundum extremam ejus voluntatem. Item hoc statutum repugnat imperiali legi. Patet ex Institutis, libro primo, de lege Fusia Caninia tollenda, ubi imperator dedit inhumanam legem quae posuit certum numerum in servis manumittendis per infirmum. Dicit quod hoc sit invidum et inhumanum, cum quis in sanitate constitutus possit totam familiam suam libertati reddere, sicut quoque patet per de Verbor. Signif. lege pronuntiatio (L. 195 D. de V. S.) ubi non ponitur quod consensus heredum requiratur. Dicit Glossa in Instit. quod illa lex dicebatur Caninia quia sicut canis stans vel jacens super paleis, impediens ne quis eas recipiat, quamvis sibi non valeant. Et propriissime Caninia dicitur ¹⁾ error immediate praecedens istum errorem ²⁾.

Probatur abunde quod ad septimum errorem, qui fuit quod quilibet appellatus ad duellum per meliorem natione quam ipse sit, non potest tale duellum negare, sed negare potest se minus bene nato, similiter non posset aequaliter sibi nato negare praeterquam in casibus expressis in praedicto libello. Hic primum proba, quod omne duellum sit contra Dei legem, apostolicam et imperialem, et hae probationes aequaliter pro articulo sequenti valent. Arguo primum. In duello temptatur Deus, quod prohibitum est Deuteron. VI, confirmatur Matthaei c. IV. Sed quod duellum sit Deum temptare patet ex can. 2

¹⁾ Hic error — dicitur, p. 83—84.

²⁾ Cf. p. 89, waar bij de praecedens error ook op de Lex F. Can. gewezen wordt, bijna in dezelfde woorden.

quaest. 5. monomachiam ¹⁾ (22. C. II. q. 3). Item quod purgatio vulgaris sit temptatio Dei patet Matthaei. IV, cum dyabolus Christo diceret: mitte te deorsum, respondet: Non temptabis Dominum Deum tuum. Similiter temptatio fit per aquam calidam vel ignem vel per parvum cum fortiore duellantem ²⁾. Hinc si per hoc appareret, quod quis esset reus, quod ferrum ignitum laederet cum, tunc beatus Laurentius fuisset reus mortis, quem ignis assavit, et Paulus quem gladius laesit. Hinc per fortiores. si quo ad mundum, sancti fuerunt interfecti ³⁾. Item duellantes homicidae censentur per ecclesiam, patet de clerico pugnante in duello C. Henricus (c. 1. X. de clericis pugnante.), quia animo homicidae sunt ⁴⁾ Item omnis intromittens se de iurisdictione superiori reservata peccat. Sed omnia quae testimoniis vel aliis evidentiis probari non possunt, iurisdictioni solius Dei reservantur, juxta quae non potes condemnare humano examine quem Deus suo iudicio reservavit. Probatur etiam per apostolum I Corinth IV: Nolite ante tempus iudicare donec veniet Dominus qui illuminabit abscondita. Item in duello repertum est, quod probatio talis falsa fuit. Patet de purg. vulgari c. 2 (c. 2 X de purgat vulg). Item Matthaei c. XIII praecepit Dominus quod seminetur zizania cum tritico, donec discerni possit ab illo, ne contingat bonis cum malis destrui. Sed hoc fieret in istis purgationibus vulgaribus, quia scilicet repertum est, quod reus aequae bene vicit sicut innocens, nec valet, argumentum de Davide pugnante cum Golya, quia singulare factum non trahitur in exemplum, sicut etiam David pugnavit cum leone, non tamen faciendum est simile, quoniam qui cum bestia pugnavit, infamis est nec testari potest, ut dicit lex de arenariis (L. 3, § 5. ff. de testib.) ⁵⁾.

Lege canonica prohibitum est duellum. Patet de purgatione canon., c. 1, q. 5, in canone etiam. Similiter per plura capitula per legem imperialem unic. C. de gladiatoribus. Ex quo sequitur quod omnes, qui dant auctoritatem duellandi, consilium, auxilium vel consensum, faciunt contra Dei praeceptum, ecclesiae et imperii, licet quidam coacti ne moriantur, excipiantur. Tales non videntur rei quia non intendunt Deum temptare sed defendere suam vitam ⁶⁾. Item per illud fortiores corpore, qui sunt ut plurimum rudiores, occasionem haberent debiliores, ut frequenter magis ratione agentes et utiliores reipublicae, qualiter possunt opprimendi.

¹⁾ In duella — monomachiam, p. 80.

²⁾ Item quod — duellantem, p. 81.

³⁾ Cf. p. 82.

⁴⁾ Cf. p. 79.

⁵⁾ Omnis intromittens — arenariis, p. 80—81.

⁶⁾ Omnes — vitam, p. 81.

In primis cunctis periculosum est, quod in eodem speculo ponitur, quod nulla sententia tam justa dari possit quin tali Saxo contradicere valeat et septem contra alios septem pro tali sententia pugnare, sic probans utrum justa sit vel non. Sic enim pro certa justitia fiet incerta purgatio vulgaris et pugna, quod a lege et natura abhorret. Propter hoc frater Johannes nostrae religionis in summa confessoris libro II, cap. 3 dicit, quod duellantes et prohibere potentes, nec facientes hoc, in statu salvandorum non esse ¹⁾. Et est miserabile quod, cum ecclesia Dei determinat hoc esse contra legem Dei, prohibens hoc fieri, lex duellandi a praenominatis ecclesiae Dei filiis debeat observari. Considerent specialiter ecclesiarum Praelati pariter et domini quod mandatis eorum rati habitio in talibus comparatur.

Probatur abunde quantum ad octavum errorem, qui fuit quod quicumque perdidit jus suum ratione furti vel spoli, si talis inculpatur de furto vel de spolio secunda vice, talis non potest se liberare per iuramentum, sed habet electionem ad portandum ferrum ignitum vel inmittendum brachium in aquam bullientem usque ad cubitum in caldario vel duellando se defendere.

Argumenta facta contra praecedentem articulum concludunt similiter contra istum. Sed conclusio argumentum faciens sic. Si talis accusatus de furto vel de spolio fortis esset homo et incusans debilis, vel etiam nullus esset volens duellare cum tali malo, sequitur ut posset furari et spoliare quoties vellet et semper evaderet, nisi caperetur in facto, quia testimonium nullum contra eum valeret, ut dictum est, et hoc est valde perniciosum. De isto casu dicit idem speculum quod Franco nullo modo possit judicari de perditione vitae, nisi deprehendatur in facto vel prius perdat jus francicum. Et hoc statutum omnino justitiae et legi Dei contrarium est, quoniam, ut prius allegatum est, per solum testimonium judicatur quis ad mortem ex lege Dei Deuteronomio c XVII ²⁾. Item in lege duelli decernitur per judicem secundum istum librum (l. 63 fin.) quod actor juret, quod juste reum inculpet, et reus juret quod inculpetur injuste per actorem illum. Ibi judex decernit quod juretur copulativa ex contradictoriis composita, quae non solum est falsa sed impossibilis, sicut cuilibet patet.

Ergo judex decernit scienter quod juretur falsum et sic consentire videtur in periurium. Diceres: quid ergo faceret appellatus ad duellum? respondeo, dicat quod non velit Deum temptare nec homicida censi per legem Dei, nec contra talem legem cogi posset. Et sic duella deberent prohiberi ³⁾. Item probatur ratione tali, quod non

¹⁾ Cf. p. 79.

²⁾ Si talis accusatus — XVII, p. 82—83.

³⁾ Ibi judex decernit — prohiberi, p. 81. (by art. XI).

sit faciendum duellum. Talis petens duellum non coactus duellat pro temporalibus bonis, honore vel ut alium honore vel rebus vel vita privet. Sed nullum istorum duellum petenti tam utile est et custodiendum quam vita propria corporalis, quare male ponit illam in dubium propter ista. Majus enim bonum in tale dubium porere propter minus bonum est contra rationem et potissime quia frequenter innoxens perdit et reus lucratur ¹⁾).

Probatur abunde quantum ad nonum errorem, qui fuit quod nullus religiosus vel monachus tollere possit hereditatem. Hic error repugnat primo legi Dei, deinde legi sedis apostolicae sacrique Romani imperii. Probatur sic. Apostoli post ascensionem et Spiritus sancti missionem, quantum ad communitatem suam, regebantur lege Dei, sicque communicabantur eis possessiones et bona quae prius habuerant, et portaverunt et ad pedes apostolorum posuerunt. Patet actorum cap II et IV. Horum apostolorum statum, quantum ad vitam, sequuntur monachi vel religiosi, Patet in can. XVI Q. 1. ex auctoritate (c. 24 C. XVI. Q. 1), ubi dicitur quod monachi tenent apostolorum figuram in ecclesia. Hic glosa dicit, in non habendo proprium, sed apostoli secundum legem Spiritus sancti receperunt bona venientium ad se seu hereditates et inde communitati distribuebant. Sic videtur quod hodie religiosi debeant facere. Sed arguo ratione quae mihi concluderet, praemittens: Si nulla lex esset scripta quod quilibet tenetur alteri facere quod in casu simili juste talis deberet sibi reddere, haec lex tamen cordibus est impressa. Secundo premitto quod omnia bona monachorum et clericorum sunt pauperum et apud tales est eorum dominium postquam ad haec data sunt. Patet, per Hieronimum ad Damasum Papam et allegatur in c. XVI Q. 1. (c. 68. C. XVI. Q. 1). Idem patet de donat. c. 1 (c. 2 X de donatt.) ubi dicitur, quod clerici non sunt domini rerum ecclesiae sed procuratores. Tum pono casum quod aliquis habeat quatuor filios, pro quibus habeat sufficiens patrimonium, et unum poneret ad vicini sui domum et ad expensas vicini. Talis malefaceret secundum legem hic primo praemissam. Sed si poneret unum de quatuor filiis ad monasterium, retinendo suum patrimonium, poneret ipsum ad alienum, videlicet bona pauperum, et hoc male factum videtur esse. Ergo tenetur una cum filio monasterio dare talis filii patrimonium, sicut Dominus, Matthaei c. XIX, cum juvenem arcesseret ad imitandum se, non dixit, quod sua demitteret divitibus parentibus et fratribus, sed ea daret pauperibus. Ex isto sequitur quod graviter peccant habentes sufficienter unde filios suos nutriant, eos ad claustra vel ad beneficia clericorum ponentes, si bona praedictorum filiorum retineant. Quia conclusionem Hieronimus tenet ubi allegatus fuit proxime, sic dicens, clericos illos convenit ecclesiae stipendiis sustentari, quibus parentum

¹⁾ Cf. p. 80.

et propinquorum nulla suffragantur stipendia. Qui autem bonis parentum sustentari possunt vel aliunde, si quod pauperum est accipiunt, sacrilegium incurrunt et per abusionem talium iudicium sibi manducant et bibunt. Advertant ergo hoc nobiles, sufficiens habentes patrimonium, qui bona pauperum accipiunt in beneficiis ecclesiasticis, pro quibus servire nesciunt nec volunt. Item arguitur pietate naturali. Quilibet habundans tenetur pauperibus indigentibus de sibi concessis a Deo dare, ergo crudeliter agit si cum filio suo bona pauperum consumere velit et sic finaliter in proposito fieret. Basilius in regula sua titulo 31, cum quaerebatur ab eo, si fratres deberent aliquid a propinquis carnalibus accipere, respondit, quod sic, ne propinqui crimen incurrerent sacrilegii. Caveant tamen ne confundantur non habentes, sed faciant ut in actibus apostolorum, quod velut communia fratribus indigentibus distribuantur. Nam dicit canon et lex imperialis determinans in can. XIX. Q. VI. c. si qua mulier (c. 9 C. XIX. Q. 3.) et repetitur ex Novellis, ubi dicit et allegatur lex, quod parentes non possunt exhereditare filios monachos factos propter ingratitude, propter quam in saeculo possunt exhereditari. Dicit glosa quod hoc statutum fuit in favorem religionis, et ibi determinatur quod tota hereditas debet iis dari. Dico breviter, quod omni legi repugnat, quod aliquis, cui sufficit patrimonium, debeat sua divitibus parentibus dimittere, pauperumque monasterium gravare. Quare deat ad minus tantum ut non gravent monasterium. Potest equidem aequitate naturali dimitti per amplius saeculari militi vel civi plus indigenti, quam detur religioso, dummodo tamen religiosus necessaria sua habeat de patrimonio. Videat tenens hoc speculum qua conscientia teneat istam legem. Et si opponitur quod isti Levitae non acceperunt in veteri testamento hereditatem, respondeo quod aequivalens iis dabatur, ut decimae, quibus poterant sufficienter vivere et in hoc tribus omnes conveniant. Item idem speculum ponit Judaeos in pace regis et a theoloniis liberos, pro tanto quia Vespasianus imperator eos liberavit eo quod Josephus Titum filium ejus sanavit. Propter hoc Judaei usque nunc sunt liberi, quum Vespasianus regnavit anno Domini LXXII. Sed presens Imperator et Papa declaraverunt quod religiosi hereditates accipere possent et imperiales leges hoc ex antiquo sanxerunt. Tamen privat speculum hoc hereditatibus religiosos, multo minus reputans eos quam Judacos. ¹⁾

Probatur abinde quantum ad decimum errorem, qui fuit quod quicumque fuerit adultus intrans religionem perdit jus terrae vel domini, feudi vel feudorum, si feudum habeat talis, redditur feudum liberum, non obstante quod exeat infra primum annum religionem qui dicitur annus probationis, quo anno talis religionem et religio

¹⁾ Iste articulus repugnat — judaeos. p. 93—96, bijna onveranderd.

probat ipsum, si se valeant alterutris sustinere, dummodo tamen probari possit quod telis religionem sit ingressus. Probatur quod ille articulus repugnat legi Dei. Sic nullius conditio deterior redditur quod religionem probat et per consequens non perdit sua priusquam renuntiat eis. Item in omni contractu sub conditione, difficiente conditione, contractus irritatur et res in pristinum statum revertitur. Sed hic, quando quis ingreditur religionem, conditionaliter saeculo renuntiat, videlicet si, postquam per annum religionem probavit et placet religio sibi, tunc in ea maneat, sin autem, quod in saeculum redeat. Igitur cessante conditione remanet pristinus status salvus, alias divina servitus esset vilioris conditionis quam servitus hominis. Esto itaque quod quis alteri sponderet quod propter suam servitum renuntiare vellet certo forte commodo, si tamen servitus sua per aliquod tempus per eum probata sibi placeat, qua conditio cessante, rediret ad commodum suum primum. De casu praesenti non faciunt mentionem specialem libri divinae legis Omnia argumenta prolata contra priorem errorem deducuntur faciliter contra istum. Sed probatur quod sit contra canonem de regul. iuris li. VI. c. beneficium (c. 4 de regularibus et transeuntibus in V¹⁹), determinatur quod beneficium ecclesiasticum clerici religionem intranti non debet alteri conferri prius quam annum probationis finiverit et profiteatur. Si prius a religione secesserit, beneficium recuperat, ergo multo plus feudi ius et terrae. Consequentia patet, cum proprietatem habeat in feodo et aliis bonis suis, et ecclesiastici beneficii clericus non sit dominus sed procurator, ut prius est probatum, ergo per locum a majori plus remanet quorum est dominus. Item in can. XVII. Q. 2 c. Consaldus (c. 1 C. XVII. Q. 2) ubi dicitur auctoritate Gregorii, quod monachus non censeatur nisi post annum probationis. Item arguitur ex legibus imperialibus, jacens hereditas obtinet vices defuncti quamdiu non est certus heres, licet certe sit institutus, quia dubitatur utrum renuntiare velit. Patet de institutis de heredib. instituendis § servus alienus. Ergo hereditatis ius in hoc casu conservabitur tali donec sciatur si velit religioni renuntiare. Per idem statutum retrahuntur homines ab ingressu religionis, quia plures non auderent periculo tali se dare, quod si in religione non manerent bona sua perderent. Et sic in via salutis fit [damnum] animae, de quo legem hanc sequentes tenentur respondere. Sed contra istum et praecedentem articulum arguitur: aliqua religio renuntiat in commune pariter et in proprium, talis religionis fratres non sunt capaces hereditatis, talem religionem divites licite pro suis filiis eugunt et sic exheredantur tales filii licite. Patet abundanter de reverenda religione fratrum Minorum, de qua declarat Nycolaus Papa in Constitutioe: exivit, quod nihil habeant in communi nec in proprio, quam paupertatem, quam Christus docuit et exemplo fir-

mavit (c. 3. de verb. signif. in 6°). Et respondit ibidem ad hoc quod Christus habuit oculos, dicens quod in hoc Christus descendit infirmis et ostendit statum infirmorum. Ad istud: aliqua religio etc. Si sicut sonat accipitur, salvo iudicio meliori, dico quod non videtur verum nec possibile, cum, si quis nihil haberet in communi talis non haberet commune dominium cum caeteris omnibus hominibus super operibus creatoris factis infra hominem, quod Deus homini dedit quum ipsum super pisces maris et caetera constituit. Item talis in extrema necessitate non esset de illis quibus tunc omnia sunt communia, quum quid habere in communi renuntiavit. Item arguitur ratione cujusdam doctoris Wilhelmi Harri, nigri monachi, quum sic sequeretur quod quilibet pauper in bonis talibus fratribus oblati maius jus haberet quam ipsi fratres. Patet quoniam, fratres renuntiarunt proprietati eorum in communi. Quando vero dicit de oculis quod Christus etc. quaero: vel Christus ostendit ibi statum infirmorum in moribus vel in corporibus? Si primum, hoc repugnat perfectissime vitae Christi, si secundum, id non videtur ad propositum, quia tales infirmantur sicut alii, non habentes istum statum Christi. Respondendum aliter sub correctione, quod renuntiant, quod nihil habent in commune, sic intelligitur secundum aliquos, quod eorum communitas non distinguatur ab communitate ecclesiae Romanae. Talis communitas vel paupertas est in qualibet religione. Sequitur tamen ad idem, quod non debetur plus res eis oblata quam alteri, nisi dicas quod eorum communitas habeat aliquem gradum in communi proprietatis talis rei super ceteros, quod et aliae religiones concedunt de se. Patet. Quod si sumatur sicut sonat, non videtur verum, sed secundum glosam datam non videtur valere consequentia. Sic autem videtur declarare dominus Papa, quod intrantes eandem religionem, quae possident in saeculo, pauperibus dare debent et de bonis possint dare fratribus istis sicut et aliis pauperibus. Et sic non debent exhereditari tales filii, quod divites parentes et fratres eorum bona retineant, sed quod ex suis fratribus et aliis pauperibus distribuant. Et in primo sensu nihil habendi communiter [quam] paupertatem, possibile esse negat Johannes XXII per constitutionem: ad conditorem canonum (c. 3. de verb. signif. Extrav. Johann.) et alias, etiam est paupertas contra legem naturae qua sunt omnia communia. Nec talis paupertas fuit in paradiso nec in apostolorum collegio, quod tempore famis per agrum evellebant spicas et sibi providebant de victualibus, et Paulus, ut ibidem patet, Romam transiens in navi necessaria secum sumpsit. ¹⁾

Alii ponunt in praedicto speculo plures errores, sed isti autem periculosiores. Ponitur enim ibi, quod si quis cognoverit mulierem invitam, quam postea duxerit in uxorem, de tali non generaret

¹⁾ Probatur porro quod — sumpsit p. 91—93 bijna onveranderd.

prolem legitimam (I. 37). Falsissimum est, Patet per canones et leges imperiales, cum filii sint legitimi. Secundum enim legem divinam ex legitimo matrimonio non gignuntur nisi legitimi filii. ¹⁾ Ponit amplius lex canonica, quod ubi non est legitimum matrimonium, propter fidem alterius parentis legitimatur proles. Item pronitur ibidem in speculo, quod percutiens clericum, clericalem non habentem habitum, non plus punitur quam si percusserit laicum (III. 2). Patet falsum, si cognoscat eum esse clericum, de sen. ex. c. si vero aliquis (c. 4. X de sent. excommunicat.) Caveat tamen clericus ne intret loca suspecta sibi nec careat habitu et tonsura clericali, ²⁾ nam dicitur qualem te invenio. talem te judico.

Et quia dubiorum solutio est veritatis manifestatio, arguo contra primum fundamentum hic positorum, quod in eodem casu omnibus conditionibus aequalitatis positis, non possunt repugnare duae sententiae justae. Contra: aliqua fiunt jure poli, quae non deberent fieri jure fori. Ergo videtur dictum falsum. Abunde patet in canon. XVII. Q. 11. c. ultim. (imo c. 1. D. 1.) cum dicitur quod ire per agrum alienum jus non est, sed fas est. Secundo, in foro confessionis confessor tenetur dicere conjuncto primo matrimonialiter cum Bertha, postea publice cum Theberga, quod cum prima maneat et secundam demittat. Qui confessor, si sit iudex et postuletur, tenetur eidem per excommunicationem praecipere quod maneat cum secunda, quae duae contradictoriae sententiae justae sunt in eodem casu. Tertio civitates diversis temporibus et locis diversa jura et opposita condunt, ergo etc. Ad primum respondetur quod jus fori non praecipiat talia, non vetat ea, si conditiones sunt aequales utrobique, quoniam non omnia sunt determinata jure fori, sed plurima reservata jure poli. Et si reperiat quod jus rigorosum et aequitas naturalis repugnent, dico quod in rei veritate tale non proprie dicitur jus sed tyrannis, sicut dicit Salomon: noli esse nimis justus. Sed ad secundum dico, quod ibi conditiones non sunt aequales. Talis iudex in foro confessionis tenetur secundum revelationem confitentis judicare, sed in foro publico tenetur secundum probata per testes procedere. Tali casu licite quis praecipit ejus oppositum fieri velit, et licite praecipit quod fore scit peccatum, et per eundem praecipitur in eodem casu, per quem non obedire suadetur. Et ex hoc sequitur quod in casu dato quis licite posset excommunicationem sustinere. Ad tertium respondet Augustinus primo libro de libero arbitrio et sumitur a Tullio, ubi supra et Lactantio, quod ab eadem incommutabili lege diversa statuta secundum diversas conditiones procedunt. Ponit Augustinus exemplum, sicut si superior potestatem concederet alicui

¹⁾ Cf. p. 69.

²⁾ Cf. p. 72.

populo, quod eligeret sibi principem pro tanto quia populus plus esset rei publicae quam privatae zelator, postmodum idem populus verteretur in oppositum, quod non curaret rem publicam sed privatam, jure auferretur ab iis electio principis. Quod factum videtur in nostris cathedralibus capitulis et eorum electionibus. Hic successive procedunt, opposita tamen, ab immutabili lege justa. Sic solvit Augustinus in epistola ad Marcellinum rationem probantem Deum esse mutabilem per hoc quod opposita praecepit in veteri novoque testamento, dans justam causam quaerere ab incommutabili lege, quare in Maio seratur, in Septembri metatur. Sic alius cibus datur juveni quam seni. Sic diversa statuta faciunt secundum diversas condiciones et tempora. Summe tamen cavendum ut quod in omnibus his statutis consensus sit divini juris. ¹⁾

Ex istis sequuntur, ut videtur, conclusiones. Prima est quod quicumque juravit hoc tenere speculum, tenetur hoc infringere juramentum. Patet quoniam, sicut deductum est, hoc speculum plura mala fienda ponat. Secunda, quicumque Christianus ammonitus debite quod desistat sequi speculum, pertinaciter manens in hoc, si non desistat bis monitus, incidet in haeresin. Tertia, quicumque confessor seivit, quod sibi confitens secundum hoc speculum se regat, non debet, sicut non potest, eum absolvere nisi promittat quod errores ejusdem speculi per amplius non teneat. Quarta, quilibet confessor tenetur legem scire, secundum quam sibi confitens tenetur vivere. Quinta, quilibet confessor tenetur quaerere an teneatur hoc speculum a confitente sibi, de quo praesumit quod sic. Sexta, omnes errores sicut isti sunt in credendis et agendis, periculosiores sunt erroribus solum in credendis. Patet quoniam errores primi destruunt civitatem, quae quanto fuerit melior, tanto sua destructio pejor. ²⁾ Sed ad haec omnia respondit Pater meus Rodolfus Block, doctor et magister, quod talia statuta licite teneantur, quia rex Carolus permisit, dum Saxones ad fidem convertit, ut eis uterentur ad evitandum maius malum, sicut Moyses permisit quod Judaei darent libellum repudii, ne suas uxores interficerent et, quod sacrificarent in deserto pecora Deo vero, ne declinarent ad ydola. ³⁾ Consideretis ergo, reverende Magister, si vobis videatur, an errores et deductiones vos moveant. Si sic est, requiro vos per sanctum officium vestrum ut remedium in his fiat. Et si quid in his dictis displicuerit, vestra docta prudentia corrigat dictum meum. Illius non est, cujus dictum errorem esse fas non est. Scientes quod vitam temporalem ad hoc ponerem, si valerem profiteri quod in lege Dei plebis esset unitas orthodoxae.

¹⁾ Sed quia dubiorum — juris p. 100, 101, waar het voorkomt achter de tegenspraak van Blok en Jordanus.

²⁾ Ex istis — pejor p. 161—102.

³⁾ Sed ad haec — ydola p. 96.

Contra praedictos errores frequenter scripsi, legi, praedicavi, disputavi, quod et faciam, sperans ab illo, qui pacis et unitatis est vinculum una vobiscum, vobis suffragantibus aeternam vitam recipere pro mercede. Et dixit Chrysostomus super Matthaeum XIX, quod Moyses dimidium mali permisit ne totum bonum perderet. Ponit exemplum de ebrioso et fure servo, cui conceditur potus ut abstineat a furto, et dicit quod non ut placentia Moyses permisit ista. Hic primo magister meus concedit, quod dimidium mali sit permissum Saxonibus in istis statutis, nec dicit quod Saxones non permanserunt in peccato, hoc tenendo contra Evangelium, quod sub poena aeternae damnationis tenendum est et praedicandum, cum Karolus non potuit dispensare. Ymmo contra voluntatem ejus, ut dicit liber eorum, hoc retinuerunt. Item toti Judaismo permisit Moyses, sed hic totus residuus Christianismus oppositum crederet Saxonibus, etiam Saxoniae clerus. Item haec repugnant juri divino immediate sicut periuria et homicidia, de quibus dispensatio non cadit. Sed videtur similis permissio, de qua dixit Augustinus Epistola XXXVI scribens Tersensibus quod, quando Xenocrates Polemonem convertit a luxuria, adhuc non fuit lucratus Deo. Et est simile sicut si quis esset homicida et adulter, si talem ab homicidio converterem, adulterio manente, gauderem de tanto, licet remaneret malum. Dicunt isti quod hoc dimiserit eis Karolus ut fieri vellent et manere christiani, et hoc Karolus fecit de scitu domini Papae. Etiam ipsi lucrati sunt et retinuerunt haec statuta per gladium et per illum ea tenere volunt et defendere. Hoc dico primo, quod Karolus et Papa, si non fecerunt quod voluerunt, fecerunt tamen, quod, pro tunc, potuerunt, dimittentes aliis residuum nec propter hoc isti sunt excusati de peccato. praesertim cum haec statuta non solum ceremonialibus sed moralibus statutis divinae legis repugnent, de quibus, si caderet dispensatio, illa de omni peccato caderet dispensatio, cum nullum peccatum dari potest quin eo reperiat maius. Ergo si semper ad evitandum maius malum, minus esset admittendum, sic de quolibet esset peccato. Sic in casu licitum esset odium Dei cum sufficienti cognitione odientis. De hoc videatur Augustinus libro primo contra Faustum Ad idem est sanctus Thomas secunda secundae Quaest. LXXXVII et Hendricus de Gandavo Q IIII, ubi concordant in hoc quod moralia sint indispensabilia et semper fuerunt. Modo in duello, quod decernitur per hunc librum, et necessario redditur alter reus homicidii, saltem mentalis, contra morale praeceptum. Idem est de testimonio quod plus creditur soli reo pro se quam quotcumque testibus contra eum. Idem de testamentis interdictis infirmis, ubi fit injuria Deo, quam nullus hominum sibi vellet fieri, et sic de aliis. Nec similitudo valet, ut dicit, de Judaicis, quum offerre Deo per talem modum vel talem est ceremoniale, et in casu dispensabile esset, quod una di-

mitteretur uxor et alia tolleretur, sicut pluralitas uxorum permessa fuit patribus propter prolem et per consequens illa non repugnat moralibus institutis. Quam dicunt quod haec gladio lucrati sunt et haec gladio retinere velint et defendere, et demissa sunt eis ut esse vellent Christiani, hoc primo dico, quod fortior est eorum gladio materiali chalibeo vel ferreo, gladius Spiritus sancti, Dei verbum et veritas, quod secundum Zorobabel fortior est omnibus. Sciant quod nullum violentum perpetuum. Romanum imperium gladios habuit plures contra apostolos. Dolerem valde quod essent et mansissent Christiani propter haec statuta et non simpliciter propter justitiam et aeternam vitam. Qui dicunt, quod lucrati sint talia a Karolo, miror cum Eusebius in chronico suo dicat, quod in toto bello Saxónico, quale annis XXX stetit, non nisi bis cum hoste conflixerit, semel, juxta montem Osnighi in loco qui dicitur Thomille, et semel juxta fluvium Hasa et in quolibet illorum Karolus triumphavit et haec loca sunt in Westvalia, non prope Magdeburgh et Magdeburgenses hoc scribunt et dicunt. ¹⁾ In istis cujuslibet boni correctioni me subijcio. Dixerat etiam idem reverendus doctor meus, quod illud dictum: in ore dnorum vel trium etc. exponeretur de duobus vel tribus sanctis, patre et filio et Spiritu sancto. Haec expositio repugnat textui qui dicit adhibe unum modum. Pater in divinis et filius et Spiritus sanctus semper sunt praesentes. Etiam in illis patet quod mater sancta ecclesia sic exposuit illum textum, videlicet de terrenis et humanis testibus. ²⁾ Semper sub correctione scribo. Item idem praedictus magister reverendus dicit, quod aliquid esset jus secundum jus saeculare quod non esset secundum jus canonicum, sic etiam solverentur ista in simili. Replicando dixit magister Albertus, Episcopus Halberstadensis, quod hoc esset simile quod dicitur aliquid est verum secundum philosophiam quod non est verum secundum Theologiam, quod implicat contradictionem, quod est Parisiis damnatum. Item arguitur: hoc est ius secundum jus saeculare ergo hoc est justum, Per consequens quidquid ei repugnat, est injustum, nam justum non repugnat justo nec virtus virtuti. ³⁾ Item lector Jordanus de Quedlingeburgh (1350—1380) dixit, quod haec statuta non essent contra fidem licet essent contra Evangelium. Illud: in ore duorum vel trium etc. Contra statuo, quod oppositum est Evangelio est contra evangelium. Hoc sic hic etc. ⁴⁾

¹⁾ Et dixit Chrysostomus — dicunt p. 96—98.

²⁾ Cf. p. 74 bij artic. VI.

³⁾ Item idem — damnatum p. 98.

⁴⁾ Cf. p. 99.

